

Romavlytting

Kandidatnummer: 208

Veileder: Roar Østby

Leveringsfrist: 25. november 2005

Til sammen: 17 964 ord

30.11.2005

<u>1</u>	<u>INNLEDNING .....</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling.....	1
1.1.1	Metode	1
1.2	Kriminalitetsutviklingen.....	2
1.2.1	Organisert kriminalitet	3
1.2.2	Lovendringer – straffeloven § 60 a	7
1.3	Rettskilder	9
1.4	Historikk	9
1.4.1	Metodeutvalget	10
1.4.2	Lundutvalget	12
1.4.3	Politimetodeutvalget	13
<u>2</u>	<u>ETTERFORSKING .....</u>	<u>15</u>
2.1	Hva er etterforskning?	15
2.2	Grensen nedad mot forebyggende og avvergende virksomhet.....	15
2.3	Vilkår for etterforskning	19
2.4	Politiets etterforskningsmetoder	21
<u>3</u>	<u>ROMAVLYTTING .....</u>	<u>23</u>
3.1	Behovet for romavlytting.....	23
3.1.1	Særskilte behov i det forebyggende spor	24
3.2	Erfaringer og vurderinger fra andre land	25
3.2.1	Sverige	25
3.2.2	Danmark.....	25
3.2.3	Finland	26
3.3	Kravet til hjemmel	26
3.3.1	Legalitetsprinsippet.....	27
3.3.2	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK)	27

3.3.2.1	EMK art. 8 - Retten til privatliv og familieliv	27
3.3.2.2	EMK art. 6 - Retten til rettferdig rettergang	28
3.3.3	Andre mulige hjemmelsgrunnlag for romavlytting	28
3.3.3.1	Den alminnelige handlefrihet	28
3.3.3.2	Nødrett.....	30
3.4	Romavlytting som nytt tvangsmiddel	32
3.4.1	Forholdsmessighetsvurderingen.....	33
3.5	Hva betegnes som romavlytting?	35
3.6	Romavlytting under etterforsking	36
3.6.1	Materielle vilkår.....	36
3.6.2	Kompetansebestemmelser.....	43
3.7	Romavlytting i avvergende øyemed	46
3.7.1	Materielle vilkår for det alminnelige politi	46
3.7.2	Materielle vilkår for PST	47
3.7.3	Felles materielle vilkår.....	48
3.7.4	Kompetansebestemmelser.....	49
3.8	Romavlytting i forebyggende øyemed	49
3.8.1	Vilkår for romavlytting i forebyggende øyemed	50
3.8.2	Kompetansebestemmelser.....	51
3.9	Bruken av innhentet informasjonen.	52
3.9.1	Taushetsplikt.....	52
3.9.2	Overskuddsinformasjon	54
3.9.3	Etterfølgende behandling av informasjon	55
3.10	Mistenktes stilling.....	55
3.10.1	Status som mistenkt.....	55
3.10.2	Kontradiksjon. Retten til forsvar.	55
3.10.3	Rett til innsyn	57
3.10.4	Underretning om metodebruken i etterkant.....	58
3.11	Kontrollfunksjoner.....	59
3.11.1	Domstolskontroll.....	59
3.11.2	Kontrollutvalget	59
3.11.3	EOS-utvalget - Den parlamentariske kontroll med tjenestene.	59
4	<u>AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER.....</u>	60

4.1	Romavlytting – noe positivt?	60
4.2	Farene ved romavlytting – personvern og rettssikkerhet.....	61
	<u>LITTERATURLISTE.....</u>	<u>62</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Den negative kriminalitetsutviklingen som har funnet sted de siste årene har medført en debatt rundt politiets behov for utvidet adgang til bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler. Behovet har særlig meldt seg i kampen mot organisert kriminalitet. Ved lov av 17. juni 2005 nr. 87 ble politiet gitt hjemmel til romavlytting under etterforskning i straffeprosessloven¹ (strpl.) kapittel 16 b og 17 b. Loven trådte i kraft 5. august 2005. Ved samme lov ble politiets sikkerhetstjeneste (PST) gitt adgang til bruk av romavlytting som metode i sitt forebyggende arbeid. Hjemmelen for denne adgangen er plassert i politiloven² (pl.) kapittel III A.

Romavlytting er en metode som gjør et sterkt inngrep i den enkeltes personvern. Ved utvidelse av politiets hjemler kan det oppstå motstrid mellom kravet til effektiv kriminalitetsbekjempelse og enkeltindividets rett til personvern og rettssikkerhet.

Jeg vil i oppgaven belyse grensen mellom etterforskning og forebyggende arbeid. Deretter foreta en gjennomgang av det nye regelverket, med hovedvekt på adgangen til bruk i etterforskningsøyemed. For å vise helheten i det nye regelsettet vil også PSTs adgang til bruk i forebyggende øymed bli berørt, men i noe mindre grad.

1.1.1 Metode

For å innhente data til oppgaven har jeg hatt uformelle samtaler med personer som jobber med og har erfaring med etterforskning generelt og innsikt og synspunkter i bruk av romavlytting spesielt. Dette dreier seg i hovedsak om personer tilknyttet seksjon for

---

¹ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25.

² Lov om politiet (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53.

organisert kriminalitet og analyse- og forebyggingsseksjonen ved Politidirektoratet samt seksjon for organisert kriminalitet ved Oslo politidistrikt. Hovedtema ved alle de gjennomførte samtalene har vært romavlytting som ny metode, men problemstillingene har variert noe utfra hvilke spesialområder den enkelte jobbet med. I tillegg til samtaler og leting etter artikler og andre uttalelser på internett har jeg deltatt på to seminarer³ med romavlytting og bruk av inngripende metoder i det forebyggende arbeidet som tema.

1.2 Kriminalitetsutviklingen

Ved vurdering av hvilke metoder politiet skal tillates å bruke må det ses hen til den kriminalitetstrussel samfunnet står overfor. Det er et anerkjent prinsipp i norsk straffeprosess at man ikke skal gå lenger i metodebruken enn hva som er forholdsmessig og nødvendig for å få oppklart en sak.

Det er en utfordring for politiet, også internasjonalt, at de kriminelles metoder gjennomgår en kontinuerlig utvikling. Politiet ønsker å ligge i forkant med tanke på utvikling av nye metoder og ny lovgivning. Rettsikkerhet og personvern har et sterkt vern og politi og lovgiver må ta hensyn de kriminelle slipper å ta.

Utviklingen har særlig gjort seg gjeldende i forhold til narkotikakriminalitet og økonomisk kriminalitet.⁴

” En tendens er at de kriminelle gruppene er bedre organisert enn før. Andre utviklingstrekk er økt fleksibilitet og samarbeid mellom kriminelle nettverk, økt internasjonalisering og mobilitet, økt bruk av avansert teknologi, økt spesialisering

---

³ 23.-25.09.2005. Rettspolitisk forening. Høstseminaret 2005. ”Romavlytting og tvangsmidler i forebyggende øyemed”.

26.10.2005. Kriminalpolitisk seminar. ”Politiets sikkerhetstjeneste og forebyggende etterretningsvirksomhet – blir rettsikkerheten ivarettatt?”

⁴ Auglend m. fl. Politirett side 603.

*og profesjonalisering, økt sammenblanding av illegal og legal virksomhet og større brutalitet.”*⁵

Endringer i kriminalitetsbildet viser stadig flere former for organisert kriminalitet samt mer og mer grenseoverskridende kriminalitet. Bedre organisering, bruk av høyteknologi og en større sammenblanding av legal og illegal virksomhet er noen av årsakene til at politiet trenger nye etterforskningsmetoder.

1.2.1 Organisert kriminalitet

Organisert kriminalitet er blant politiets største utfordringer i dagens kriminalitetsbilde. Endringer i kriminalitetsbilde fordrer at politiets metoder utvikler seg på en måte som gjør dem i stand til ta de nødvendige etterforskingsskritt. Innføring av nye etterforskningsmetoder er en debatt som har pågått over en lengre tid og hvor det litt etter litt har blitt gitt adgang til nye, utradisjonelle metoder.

Det finnes i utgangspunktet ingen entydig norsk definisjon på organisert kriminalitet, men det har vært lagt vekt på en del særtrekk som kjennetegner denne type kriminalitet.

- *Kriminaliteten forøves av flere i forening*
- *Det foreligger en hierarkisk organisering med klare kommandolinjer*
- *Organisasjonen er oppbygd slik at forbindelsen mellom ledelsen og de ytre ledd hvor kriminaliteten begås, skjules.*
- *En del av organisasjonen driver lovlig virksomhet hvor det kriminelle utbyttet kan investeres og hvitvaskes.*
- *Organisasjonen kjennetegnes ved hard disiplin, hvor organisasjonen og dens virksomhet beskyttes med voldsutøvelse og trusler innad og utad.*
- *Det er tale om alvorlig kriminalitet som gir et betydelig økonomisk utbytte, som for eksempel narkotika, omfattende vinningskriminalitet, sprit, spill, våpenhandling og menneskesmugling.*

---

⁵ Ot.prp. nr. 60 2004-2005 side 9

- *Utførelsen av kriminaliteten er teknisk avansert, ressurskrevende og ofte internasjonal.*⁶

Politidirektoratet legger i Nasjonal trusselvurdering 2003 EUs definisjon av av organisert kriminalitet til grunn for norsk politi. I begge listene er det i stor grad de samme momentene som fremkommer, men EUs definisjon fremstår som mer gjennomarbeidet samt at det må anses som en fordel med en internasjonal definisjon på et internasjonalt problem.

I EUs definisjon er det listet opp 11 kriterier for hva som kan og skal foreligge for at en virksomhet skal kunne anses som organisert kriminalitet. Minst seks av de følgende kriterier må foreligge og blant dem nummer 1, 3, 5 og 11.

1. samarbeid mellom flere enn to personer

2. hver med egne tildelte oppgaver

3. over en lang eller ubegrenset tidsperiode

4. gjennom bruk av en form for disiplin og kontroll

5. mistanke om gjennomførte alvorlige kriminelle handlinger

6. virksomhet på et internasjonalt nivå

7. bruk av vold eller annen form for trussel

8. bruk av kommersielle eller forretningsmessige strukturer

9. deltagelse i hvitvasking

10. utøve innflytelse på politikk, media, offentlig forvaltning, rettsmyndigheter eller økonomi

11. styrt av målsetning om vinning og/eller makt

---

⁶ NOU 1997:15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet side 24 (heretter Metodeutvalget)

Som en minimumsdefinisjon kan det sies at organisert kriminalitet er når flere enn to samarbeider over en lang og ubegrenset tidsperiode om å begå kriminelle handlinger og der motivet for aktiviteten er å oppnå vinning eller makt.

Tidsspørsmålet i punkt tre bør nok ses i sammenheng med punkt en om samarbeid mellom flere enn to personer. Dette er ikke et tilfeldig samarbeid, men en gruppe som jobber sammen over en viss tid og hvor deres arbeidsoppgaver normalt er relativt klart definert jf. vilkår nummer to. Dyptgående kriminelle nettverk som opererer innenfor kategorien organisert kriminalitet kan eksistere over en lang periode og derfor ha utskiftninger blant ”medlemmene”. Det er derfor viktig å fokusere på organisasjonen og ikke bare dens medlemmer. Det er ikke gitt noen minstetid for hvor lenge et samarbeid skal ha foregått, men det bør ha gått noe tid. *”Det samfunnskadelige ved organisert kriminalitet har ikke først og fremst sammenheng med måten gruppen er organisert på, men på at medlemmene i gruppen overhodet er organisert”*⁷

Riksadvokatens rundskriv nr. 1 2002 omtaler uttrykket ”alvorlig kriminalitet”. På side 11 fremgår følgende:

”Om den enkelte overtredelse skal karakteriseres som ”alvorlig” vil som regel i utgangspunktet bero på en helhetsvurdering. Innen kategorien volds- og seksualforbrytelser mv. og narkotikakriminalitet, skal som et generelt utgangspunkt straffbare handlinger som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 år anses som prioritert.”

Som eksempler for prioriterte handlinger nevner riksadvokaten blant annet dødsulykker i trafikken, straffbare handlinger som er rasistisk motivert og internasjonal og organisert kriminalitet. Videre fremgår spesielt for organisert kriminalitet at:

---

⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) side 29

”Internasjonal og organisert kriminalitet vil normalt omfatte handlinger som allerede på grunnlag av sin art vil være prioritert. Selv om slik kriminalitet ikke utgjør noen stor del av det totale antall forbrytelser som begås hvert år, er den særlig ondartet og derfor viktig å bekjempe”.⁸

Mer enn en definisjon av ”alvorlig kriminalitet” er dette en liste over lovbrudd som kan og skal oppfattes som alvorlige, skadelige og ondartede. En slik liste vil stadig være delvis under utvikling. Som en pekepinn er det allikevel grunn til å merke seg 6 års regelen.

I tillegg til det ovennevnte er det viktig å huske på at det alltid vil ligge en helhetsvurdering til grunn for resultatet. Kriminell virksomhet i et organisatorisk mønster over en viss tid kan i enkelte tilfeller være tilstrekkelig til at selv mindre overtredelser kan få preg av alvorlig kriminalitet.

Punkt 11 viser til ønske om å oppnå vinning og/eller makt. Med vinning siktes det i all hovedsak til økonomisk vinning. Det er antagelig slik at ikke alle ledd i en hierarkisk organisasjon tjener like mye penger på virksomheten, men det å delta vil for mange kunne gi en viss form for status og makt. Makt og penger henger sammen med status.

Begrepet organisert kriminalitet dekker som utgangspunkt både ulike former for kriminalitet og måten handlingene utføres på. Ulike kriminalitetsområder kan være narkotikakriminalitet, spritsmuling, generell smugling, menneskehandel (ulovlig innvandring), handel med kvinner og barn, organisert vinningskriminalitet, ran, økonomisk kriminalitet, restaurant/utelivskriminalitet og terror-relatert virksomhet.

De kriminelle nettverk/aktører kan i Norge være det høyre ekstreme miljøet, ransmiljøer, kriminelle MC-klubber eller andre kriminelle nettverk/miljøer. Slike kriminelle

---

⁸ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 side 11-12

grupperinger kan samarbeide på tvers av grupperinger, etnisk tilhørighet eller tilhørighet til kriminelt miljø.

Politiet er kjent med at de ulike kriminelle miljøer bytter tjenester seg i mellom. MC-miljøet kan for eksempel samarbeide med det kriminelle pakistanske miljøet om narkotikahandel. Hovedfokuset vil for disse alltid være penger jf. pkt. 11 i EUs definisjon av organisert kriminalitet.

1.2.2 Lovendringer – straffeloven § 60 a

*”I demokratiske rettsstater blir strafferettslig lovgivning til gjennom avveininger mellom hensynet til samfunnsvern – statens interesse i å bekjempe forbrytelser i samfunnets og borgernes interesse – og rettssikkerhetshensyn i vid forstand – hensyn som tilsier vern av enkeltindivider og grupper mot urimelige eller vilkårlige inngrep fra statsmakten.”*⁹

Norge har tradisjonelt sett vært et land med få inngrep overfor borgerne, relativt milde straffereaksjoner og en viss tilbakeholdenhet med å ta i bruk særlig inngripende etterforskningsmetoder. Strafferettstradisjonen gjenspeiler hvilket samfunn Norge har. Et samfunn vi liker å betegne som humant med sunne verdigrunnlag og preget av trygghet og tillit.

Før straffeloven § 60 a¹⁰ fantes ingen generell bestemmelse om straff for organisert kriminalitet. Strl. § 60 a er en straffeskjerpende regel som ble tilføyd i strl. ved lov av 4. juli 2003 nr. 78 og trådte i kraft samme dag. Strl. § 60 a første og annet ledd lyder som følger:

---

⁹ NOU 2003:18 ”Rikets sikkerhet” side 16 (heretter Lundutvalget)

¹⁰ Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

”Dersom en straffbar handling er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, forhøyes maksimumsstraffen i straffebudet til det dobbelte, likevel ikke med mer enn 5 års fengsel.

Med organisert kriminell gruppe menes en gruppe på tre eller flere personer som har som hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger.”

Et hovedformål med regelen var anledning til å straffe bakmennene i organisert kriminalitet og andre sentrale aktører strengt.¹¹ Denne bestemmelsen gir adgang til å skjerpe straffen dersom en forbrytelse er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Regelen bestemmer hvordan begrepet ”organisert kriminell gruppe” skal forstås i straffelovens forstand. Begrepet organisert kriminalitet er et noe videre begrep til tross for mange likhetspunkter.

For å kunne anvende regelen må det skilles mellom hva som er enkeltstående handlinger og hva som er regissert av organisasjonen. Det er viktig å huske på at enkeltmedlemmer kan operere på egenhånd. I visse miljøer, som for eksempel MC-miljøene, er det lett å identifisere medlemmene, da de til en viss grad kan anses uniformerte. Denne uniformeringen betyr ikke at medlemmene ikke opptrer på egenhånd.

Ved definisjonen av organisert kriminalitet legges det, som vist til over, vekt på tidsbegrepet. For anvendelse av strl. § 60 a er det tilstrekkelig at gjerningspersonen har sporadisk kontakt med gruppen så lenge det er klart at handlingen er begått i regi av et nettverk. I tillegg til å bevise at et kriminelt nettverk står bak, må politiet også bevise at gjerningsmannen har opptrådt med den nødvendige skyld for å kunne rammes av den straffeskjerpende regelen. Tilknytningen til gruppen komme inn som et vurderingsmoment ved en eventuell straffeutmåling.¹²

---

¹¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) side 93

¹² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) side 94

1.3 Rettskilder

Lovteksten er plassert i straffeprosessloven §§ 216 m og 222 dog politiloven § 17 d. Reglene om romavlytting bygger på flere områder på de tidligere innførte reglene om kommunikasjonskontroll.

Innføring av romavlytting som metode har vært drøftet gjennom en årrekke. Forarbeidene er mange og omfattende. Av særlig relevans for romavlytting som etterforskningsmetode er NOU 1997:15, NOU 2004:6 og Ot.prp. nr. 60 (2004-2005), men også forarbeider til bestemmelsene om kommunikasjonskontroll er av betydning. Dette fordi visse bestemmelser skal gjelde tilsvarende for romavlytting. Sammenfallende begrepsbruk medfører også at disse forarbeidene kan være til hjelp ved tolkingen av bestemmelsene.

Rettspraksis er normalt en viktig rettskilde ved tolkning av lovbestemmelser, men på bakgrunn av den svært korte tiden metoden har vært tillatt er det ennå ikke kommet prinsipielle avgjørelser på området. Visse problemstillinger rundt kommunikasjonskontroll, er behandlet både i Høyesterett og i Den internasjonale menneskerettsdomstolen (EMD). Denne praksisen kan ha betydning for tolkingen av spørsmål som måtte oppstå i kjølevannet av de nye reglene. Det er imidlertid viktig å huske at reglene rundt bruk av informasjon innhentet gjennom kommunikasjonskontroll i perioden 1992-1999 var annerledes enn før 1992 og slik de lyder idag. I den nevnte perioden 1992-1999 kunne ikke informasjon fra kommunikasjonskontroll brukes som bevis i retten. Jeg vil i liten grad se på hvilken vekt tidligere rettspraksis vil kunne ha for tolking av reglene om romavlytting i denne avhandlingen. Annen relevant rettspraksis vil bli berørt underveis.

1.4 Historikk

Veien fram til lovfesting av romavlytting som etterforskningsmetode har vært relativt lang og jeg har valgt å allerede innledningsvis få frem visse problemstillinger som har vært drøftet gjennom tidene ved en kort presentasjon av noe av arbeid som har blitt gjort.

Gjennom tiår har flere utvalg gjennomgått politiets metoder og sett på behov for nye mer utradisjonelle metoder. Den økende terrortrusselen samt utvikling i retning av flere former for organisert kriminalitet er trolig blant de viktigste årsakene til at romavlytting er innført som metode.

Det er blant andre tre utvalg som de siste årene har hatt stor betydning ved utforming av reglene om romavlytting. Mitt korte sammendrag av deres arbeid og innstilling vil kun omhandle det som er tema for min oppgave; romavlytting som metode.

1.4.1 Metodeutvalget¹³

Ved vurdering av gjeldende metoder har utvalget tatt hensyn til:

- 1) den faktiske kriminalitetsutvikling vurdert opp mot tilgjengelige metoder.
- 2) Beskrivelse av gjeldende rett. Er det behov for/ønskelig med nye regler?
- 3) Den alminnelige samfunnsutvikling. Økt mobilitet, lettere kommunikasjon og nedbygging av grensekontroll mellom land. Herav internasjonalisering av alvorlig kriminalitet, særlig gjelder dette narkotika.
- 4) Teknologisk utvikling. Nye muligheter kan og blir utnyttet av kriminelle. På den annen side er dette også utvikling som gir politiet nye muligheter. Den teknologiske utvikling og bruk av dennes muligheter reiser rettsikkerhetsmessige problemstillinger i forbindelse med etterforskningen.

For inngrep i den private sfære må foreligge et dokumentert behov som må veies i forhold til hvor inngripende metoden vil antas å være for borgeren. Enkelte metoder vil kunne være så inngripende at de uansett ikke vil kunne tillates.¹⁴

”Romavlytting er så inngripende at det kan reises spørsmål om det er en metode som overhodet kan aksepteres, eller om den må avvises på prinsipielt grunnlag.

---

¹³ Metodeutvalget fremla sitt arbeide gjennom NOU 1997:15 ”Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet”

¹⁴ NOU 1997:15 Metodeutvalget side 11

Romavlytting må som etterforsningsmetode regnes som vesentlig mer inngripende enn telefonkontroll. Skal et slikt inngrep overfor enkeltmennesker godtas, må det begrunnes i at samfunnets interesse og behov for å bekjempe visse typer lovbrudd er vesentlig sterkere enn den enkeltes interesse i å verne den private sfæren, og at metoden vil medføre oppklaring av alvorlig kriminalitet som ellers ville forbli uoppklart.”¹⁵

Utvalget er av den oppfatning at romavlytting ikke kan avvises på prinsipielt grunnlag, men det må være et prinsipp i norsk straffeprosess at det til enhver tid ikke benyttes mer inngripende metoder enn hva som er påkrevd. Basert på kriminalitetssituasjonen og utviklingen er utvalget av den oppfatning at romavlytting bør kunne tillates, ihvertfall for en prøveperiode.

Bakgrunnen for aksepten er at telefonavlytting ofte ikke vil være tilstrekkelig. Metoden er etter hvert godt kjent og det tas forholdsregler. Romavlytting må forbeholdes den mest alvorlige kriminalitet. Utvalget foreslår at metoden kan benyttes ved etterforsking av saker som kan medføre fengsel i 10 år eller mer.

Avlytting på offentlig sted medfører etter utvalgets syn færre betenkeligheter enn den som skjer på privat område. Med offentlig sted menes områder som er alminnelig beferdet, som for eksempel parker eller gater. Det foreslås at avlytting på slike områder som definert i straffeloven § 7 kan skje ved etterforsking av saker som kan begrunne telefonkontroll, jf strprl § 216 b.

På bakgrunn av at etterforskningsmiddelet medfører en vesentlige utvidelse av politiets fullmakter, som kan anses betenkelig, foreslår utvalget en prøveperiode. Det foreslås en passende periode på tre år.

---

¹⁵ NOU 1997:15 Metodeutvalget side 15

1.4.2 Lundutvalget¹⁶

Det fremheves her at rikets sikkerhet og selvstendighet er grunnleggende forutsetninger for demokratiet og rettsstaten og at det i slike sammenhenger tradisjonelt har vært noe lettere å akseptere bruk av tyngende virkemidler. På den annen side er det viktig å begrense seg for ikke å komme i konflikt med de rettsstatelige og demokratiske verdier man ønsker å verne gjennom lovgivning på området.

I en demokratisk rettsstat kan det kun åpnes for bruk av etterforskningsmetoder som er nødvendige for kriminalitetsbekjempelsen. Dette fremgår av nødvendighetsprinsippet:

”Bruk av straff kan bare forsvares overfor atferd som medfører skade eller fare for skade på interesser som må vernes av samfunnet, og som ikke kan vernes på annen måte.”¹⁷

Avveiningen gjøres utfra hensynet til samfunnsvern og hensynet til rettssikkerhet i vid forstand, også hensynet til norsk strafferettslig tradisjon må vektlegges. Svært sentralt er forholdsmessighetsprinsippet: Det må være samsvar mellom de skadevirkninger den aktuelle kriminalitet kan medføre og de metoder som tas i bruk for å bekjempe den. Behovet for metoden må være dokumentert; det må foretas en vurdering av kriminalitetens sannsynlige skadevirkninger og av metodens nytteverdi for oppklaring og bekjempelse av kriminaliteten. Kravet til sannsynlighet økes dess mer inngripende metoden er.

Flertallet mente at romavlytting ikke burde innføres som metode. Dette begrunnes i den norske strafferettslige tradisjon med avveining mellom hensynet til samfunnsvern og hensynet til rettssikkerhet og personvern. Tradisjonen med milde straffereaksjoner og tilbakeholdenhet med hensyn til innføring av nye metoder må ikke mistes under press fra internasjonal, organisert kriminalitet og terrorisme og innflytelse fra andre land med en

---

¹⁶ NOU 2003:18 ”Rikets sikkerhet”

¹⁷ NOU 2003:18 Lundutvalget side 17

annen strafferettslig kultur. En forutsetning for innføring er at balansen mellom samfunnsvern og rettssikkerhet er forskjøvet ved dokumentasjon av et sterkt økt behov eller fordi de rettssikkerhetsmessige hensyn er vesentlig svekket. Flertallet mente klart at disse vilkår ikke kunne anses oppfylt.

Mindretallet var derimot av den oppfatning at det på strenge vilkår og med nødvendige kontrollordninger burde innføres adgang til romavlytting ved mistanke om overtredelse av bestemmelsene om terrorhandlinger og terrorfinansiering. Romavlytting er en meget inngripende metode, men av og til må hensynet til samfunnsvernet veie tyngst. Man kan ikke akseptere at samfunnet skal måtte resignere i kampen mot alvorlig kriminalitet på grunn av utilstrekkelige metoder. Borgerne skal oppleve trygghet og tillit. Romavlytting vil være en nødvendig etterforskningsmetode i kampen mot terror. Andre metoder vil ikke kunne fremskaffe tilstrekkelig informasjon. Alminnelig kommunikasjonskontroll vil ikke være nok og en metode som for eksempel infiltrasjon vil være svært vanskelig og altfor farlig for de impliserte.

(Mindretallet var også del i Metodeutvalget som i NOU 1997:15 fremla sitt forslag om romavlytting i en prøveperiode. Se over.)

1.4.3 Politimetodeutvalget¹⁸

Utvalget skulle utrede og fremme forslag til regler om politiets bruk av metoder i forebyggende øyemed.¹⁹ Situasjonen ved gjennomgangens start var at metoder benyttet av politiet i deres forebyggende arbeid i hovedsak måtte hjemles i den alminnelige handlefrihet.

Av stor betydning ved et slikt arbeid var forståelsen av etterforskningsbegrepet, herunder grensen mellom forebygging og etterforskning. Dette var et punkt i utredningen hvor det var grunnleggende forskjellige oppfatninger innad i utvalget. Jeg vil gjøre nærmere rede for etterforskningsbegrepet under.

---

¹⁸ NOU 2004:6 "Mellom effektivitet og personvern" (heretter Politimetodeutvalget)

¹⁹ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 15

Utvalgets flertall, bestående av tre medlemmer, inkludert utvalgsformannen, gikk inn for teknisk romkontroll²⁰ der det forelå grunn til å tro at en person forbereder en særlig alvorlig forbrytelse. I dette lå det som utgangspunkt krav om strafferamme på 10 år eller mer. Adgangen begrenses ved krav om at forberedelsen faktisk foregår. Dette vil medføre at romkontroll ikke vil kunne finne sted over en lang periode. Flertallet ønsket også en kodifisering av gjeldende nødrettsregler ved å gi politiet adgang til romkontroll i akutte situasjoner.

Det ene mindretallet, bestående av to medlemmer, ønsket ikke å åpne for romkontroll. Dette på bakgrunn av at det ikke kunne ses å være grunnlag for en så inngripende metode ut fra dagens situasjon.

Det andre mindretallet, ett medlem, utformet et eget kapittel som en generell dissens til NOU'en. Det ble her tatt til orde for en adgang til bruk av romavlytting for å avverge eller stanse alvorlige krenkelser av andres liv, helse eller frihet. En slik tilgang ville derimot ikke kunne betegnes som forebyggende. Bruk av metoden i et slikt henseende vil inngå i etterforskningsbegrepet og derav måtte plasseres i straffeprosessloven.

Som det fremgår over hadde utvalget i flere viktige spørsmål to dissenser. Uenighetene gjorde seg gjeldende på områder av stor betydning. De ulike oppfatninger av for eksempel vilkårene for etterforsking og derav grensen mellom forebygging og etterforsking vil bli nærmere behandlet under. Det er ikke uvanlig at det i visse spørsmål kan oppstå to eller flere fraksjoner, men i Politimetodeutvalget sitt tilfelle kan det reises spørsmål om ikke uenighetene har svekket vekten av arbeidet.

---

²⁰ Romkontroll er et videre begrep enn romavlytting og kan omfatte for eksempel visuell teknisk spaning.

2 Etterforsking

2.1 Hva er etterforsking?

Straffeprosessloven angir når etterforsking kan settes i verk i § 224, hvem som iverksetter og utfører etterforskingen i § 225 og hva formålet er i § 226.

Det kan til tider være problematisk å avgjøre om politiets virksomhet er ledd i en etterforsking. Et av poengene med etterforsking er å avklare om det foreligger et straffbart forhold. Etterforsking kan defineres som en formålsstyrt prosess som har som et av sine hovedformål ”å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale”.²¹ Spørsmålet om tiltale skal avgjøres ”så snart saken er tilstrekkelig forberedt”.²² Et annet formål for etterforskingen er forberedelse av saken for behandling i retten. Det fremgår videre av strpl. § 226 at etterforskingen skal gjennomføres så raskt som mulig og skal søke å klarlegge både forhold som taler mot mistenkte og forhold som taler til hans fordel. Etterforsking iverksettes og utføres av politiet.²³

Det er vanlig å skille mellom rettslig og utenrettslig etterforsking. Rettslig etterforsking er hvor domstolene bringes inn i etterforskingen ved for eksempel begjæring om ransaking, beslag, kommunikasjonskontroll eller romavlytting. Utenrettslig etterforsking er etterforskingsskritt foretatt av politi og påtalemyndighet uten rettens bistand. Den rettslige etterforskingen er lettere å definere enn den utenrettslige, da politiet har flere hovedoppgaver som til tider kan by på vanskelige grensedragninger.

2.2 Grensen nedad mot forebyggende og avvergende virksomhet

Politiet har gjennom ny § 222 d i strpl. fått hjemmel til bruk av tvangsmidler i avvergende øyemed under etterforsking og PST har fått hjemmel for bruk av tvangsmidler i forebyggende øyemed gjennom nytt kapittel III A i politiloven. Politiloven § 2 angir

---

²¹ Jf. strpl. § 226

²² Jf. strpl. § 249

²³ Jf. strpl. § 225 første ledd

politiets hovedoppgaver. Politiet skal forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet, jf. politiloven § 2 nr. 2. Samme paragraf nr. 3 gir politiet som oppgave å avdekke og stanse kriminell virksomhet. PST skal forebygge og etterforske, jf. politiloven § 17 b, første ledd.

Forebyggende virksomhet er en hovedoppgave for både det alminnelige politi og for PST. Dette fordi det er viktig å være i forkant av handlingene. Det har vært et problem at politiet ofte har hjemmelsgrunnlag for utradisjonelle metoder kun på etterforskningsstadiet og derfor er avskåret fra visse metoder i den forebyggende/preventive fasen.

Fra riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 (Etterforsking) side 4 i rundskrivet hitsettes følgende:

”Innhenting av informasjon kan ha flere parallelle formål. En virksomhet med delt formål vil i prinsippet høre både under påtalemyndigheten og departementet [fra 2001 også Politidirektoratet]. Har virksomheten som ett av flere mulige utfall at informasjonen kan komme til å bli brukt i straffeforfølgende øyemed, foreligger etterforsking i lovens forstand, og påtalemyndigheten må ta ansvar for etterforskningsdelen. Delt ansvar bør søkes unngått i størst mulig utstrekning. Er etterforskingselementet det dominerende, bør derfor påtalemyndigheten normalt anses å ha ansvaret for hele virksomheten selv om også andre formål spiller inn. Derimot kan påtalemyndigheten ikke fri seg fra ansvaret for etterforskingiltak selv om etterforskingselementet er beskjedent. Av hensyn til påtalemyndighetens uavhengighet må det unngås at departementet får ansvar for noen form for straffeprosessuell etterforsking.

I noen tilfeller kan formålet og dermed ansvaret endres. Det kan for eksempel være innledet etterforsking, men så viser det seg at grensen for straffbar handling ikke er passert, og det arbeides derfor videre med sikte på å advare vedkommende.

I tvilstilfeller hvor formålssynspunktet ikke gir tilstrekkelig veiledning, og hvor det ikke er tatt uttrykkelig standpunkt til ansvarsspørsmålet, bør det legges vekt på hvem som i praksis har tatt ansvaret, engasjert seg i saken osv.”

Departementet tar utgangspunkt i at nevnte rundskriv fra riksadvokaten også i fremtiden skal være retningsgivende for grensedragningen mellom forebyggende virksomhet og etterforskning.²⁴

Problemstillingen ble imidlertid utførlig drøftet av Politimetodeutvalget.²⁵ Uenigheten bestod både i hvilke vilkår som gjelder for å kunne iverksette etterforskning og derav hvor grensen går mellom forebyggende virksomhet og etterforskning.

Uenigheten ga seg utslag i hva som ligger i det såkalte ”mistankekravet” i strpl. § 224 første ledd. Flertallet mener at det ut fra ordlyden ”*rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold*” kan utledes et krav om mistanke om at det er begått en straffbar handling. Strpl. § 224 åpner for etterforskning når det foreligger ”*rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold*”. Så lenge vilkåret er ”*foreligger*”, må det i dette ligge et krav om mistanke eller krav til sannsynlighet for at en straffbar handling er begått. Dersom det ikke foreligger slik mistanke eller sannsynlighet, er ikke kravet om ”*rimelig grunn*” oppfylt.²⁶ Dette er en konklusjon som etter flertallets syn støttes av reelle hensyn; det bør av rettssikkerhetsmessige årsaker ikke åpnes for etterforskning overfor enkeltpersoner med mindre det foreligger mistanke om straffbart forhold.

Flertallet mener at tiltak som iverksettes før politiet har fått mistanke om at et straffbart forhold er begått, må anses som forebyggende virksomhet, mens tiltak som settes inn etter dette, utgjør en del av etterforskningen.²⁷ På bakgrunn av dette mente flertallet at

---

²⁴ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 42

²⁵ NOU 2004:6

²⁶ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 172

²⁷ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 34

skjæringspunktet måtte være gjerningstidspunktet.²⁸ Tiltak som settes inn på et tidligere tidspunkt blir dermed hovedsaklig å regne som forebyggende metoder. Det er imidlertid enighet om å holde utenfor den generell forebyggende virksomhet rettet mot hele befolkningen. Oppsøkende virksomhet utført av politiets sikkerhetstjeneste, for eksempel mot unge mennesker på vei inn i høyreekstreme-grupper, er det også enighet om å holde utenfor. Problemet oppstår først idet politiet innhenter opplysninger etter mistanke om kriminalitet. Også her kan det opprettes et skille mellom såkalt strategisk kriminaletteretning, som ligger på saksnivå, og taktisk kriminaletteretning som anses mer personfokuset. Det er enighet om å betrakte den strategiske kriminaletteretningen som forebyggende.

Mindretallet er uenig i at det foreligger et slikt krav om mistanke for å åpne etterforskning. Grensen mellom forebygging og etterforskning må derimot begrunnes med bakgrunn i formålet. Der formålet er å innhente informasjon av betydning for behandlingen av en straffesak, må dette anses som etterforskning.²⁹ Politiets innhenting av informasjon kan ha flere formål. I narkotikasaker kan et formål være å hindre at stoffet når gatene og spres, mens et annet formål kan være å ta bakmennene. Mindretallet er av den oppfatning at selv der politiet har et forebyggende mål eller mål om å gjenopprette en situasjon, må dette i sin helhet anses som etterforskning. Eksempler på slike situasjoner er at politiet fører et kidnappet barn tilbake til foreldrene eller en stjålet gjenstand tilbake til den rettmessige eier.³⁰ Dette er virksomhet som normalt vil falle utenfor de punkter som fremgår av strpl. § 226. Mindretallet mener allikevel at den samlede virksomhet må kunne betegnes som etterforskning.

Flertallets tilnærming vil gjøre tilgangen til de ulike metoder avhengig av formål. Dette vil også ha betydning for ansvarsforholdet. I etterforskningsporet er det straffeprosessloven som gjelder og det vil være påtalemyndigheten, med Riksadvokaten som høyeste instans, som er

---

²⁸ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 171

²⁹ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 34

³⁰ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 36

ansvarlig. I det forebyggende sporet vil det være Politidirektoratet og Justisdepartementet som sitter med ansvaret. Politiets sikkerhetstjeneste forholder seg direkte til departementet. Flertallets konklusjon medfører, slik mindretallet ser det, en betraktningssmåte som er uhensiktsmessig, unødvendig og upraktisk.³¹ Det vil ofte være vanskelig å sondre etter et hovedformål i de ulike saker for å finne ut hvilket spor man er i og derav hvilke metoder man har tilgjengelig. Det vil i mange tilfeller være slik at politiet i det daglige driver parallell virksomhet og det vil klart være mer hensiktsmessig å kunne bedømme den samlede virksomheten for etterforsking.

Mindretallet legger til grunn en videre forståelse av etterforskningsbegrepet. I dette ligger blant annet at nye straffebestemmelser har utvidet området for etterforsking ved å gjøre flere typer forberedende handlinger underlagt straff. Denne utvidelsen har således medført at deler av det som tidligere kunne betegnes som forebyggende virksomhet nå faller inn under etterforsking.

Mindretallet sonderer mellom begrepene avvergende og forebyggende virksomhet. Det kan synes som flertallet ikke foretar denne sonderingen. Forebyggende arbeid er et vidtfavnende begrep og det var ingen uenighet om at det kun ville være aktuelt å gi politiet hjemmel til metoder i den del av den forebyggende virksomhet som direkte går ut på å forhindre en alvorlig kriminell handling. Om slike situasjoner bruker mindretallet ”avverge” fremfor forebygge.³²

2.3 Vilkår for etterforsking

Etterforsking vil ofte komme igang ved en anmeldelse, normalt til politiet. Anmeldelsen kan komme fra både privatperson, bedrift, organisasjon eller offentlig kontrollmyndighet. Politiet vil også kunne sette i verk etterforsking i andre tilfeller enn der det foreligger en anmeldelse. Dette som en følge av at de fleste straffbare handlinger er underlagt offentlig påtale jf. strl. § 77. Det stilles ikke strenge krav til det å iverksette etterforsking, og det er

---

³¹ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 286

³² NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 286

normalt, ved for eksempel en anmeldelse, ikke vanskelig å avgjøre om etterforskning skal settes i gang.

Etterforskning skal foretas i tilfeller hvor det foreligger ”rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige”, jf strpl. § 224 første ledd. Etterforskning skal ikke settes i verk med mindre det er rimelig grunn til det; uttrykket ”foretas” tolkes dermed antitetisk.³³ På den annen side har politiet i tråd med opportunitetsprinsippet anledning til å unnlate etterforskning dersom det er rimelig grunn til dette. Rimelig grunn kan være ressurser, både menneskelige og økonomiske. Det antas at det må foretas en forholdsmessighetsvurdering av hvilket forhold anmeldelsen gjelder og hva det vil koste å etterforske saken.

I uttrykket ”rimelig grunn” ligger ikke at det kreves noen konkret mistanke om et straffbart forhold før det kan iverksettes etterforskning. Det er heller ikke krav om mistanke mot en bestemt person.³⁴ Kravet om rimelig grunn kan i tillegg styre hvor lenge en etterforskning kan pågå. Dersom det ikke lenger kan sies å foreligge rimelig grunn må etterforskningen opphøre.³⁵

I riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 side 6 fremlegges momenter som vil kunne være nyttige å vurdere der det foreligger tvil om vikårene for å åpne etterforskning er til stede. Politiet bør vurdere *sannsynligheten* for at det foreligger et straffbart forhold. Graden av sannsynlighet vil være proporsjonal med det straffbare forholdets karakter. Der det foreligger mistanke om for eksempel drap, grov voldtekt el.l., må det antagelig iverksettes etterforskning selv om sannsynlighetsgraden er relativt lav. I en proporsjonalitets- og forholdsmessighetsvurdering ser man på hvilke etterforskingsskritt som er aktuelle i den enkelte sak samt hvilken betydning en inngripen vil ha for de impliserte parter. Som en pekepinn kan det også nevnes at det antagelig skal mere til for å åpne etterforskning på

---

³³ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 side 5

³⁴ NOU 1997:15 Politimetodeutvalget side 49

³⁵ NOU 2003:21 ”Kriminalitetsbekjempelse og personvern” side 52

personnivå enn på saksnivå. Det er et generelt krav at etterforskningen skal være saklig begrunnet. Det skal ikke tas utenforliggende hensyn, som for eksempel å legge vekt på personlige forhold som status, politisk ståsted, hudfarge eller annet. Dette er forhold som kan få preg av myndighetsmisbruk.³⁶

Det vil ikke foreligge rimelig grunn der man finner at det er levert en uriktig anmeldelse. Slike anmeldelser i sjikane hensikt vil kunne forekomme og er derfor noe politiet må vurdere når de tar i mot en anmeldelse.

Der det har funnet sted en brann eller en annen ulykke, kan det iverksettes etterforskning selv om det ikke foreligger grunn til mistanke om straffbart forhold, jf. strpl. § 224 siste ledd. Som illustrasjon kan nevnes der en person meldes savnet. Politiet må når savnetmelding mottas vurdere om det er sannsynlig at forsvinningen skyldes et straffbart forhold. I den innledende fase, der man søker å finne hva som har skjedd, må sikring av spor og informasjon uansett finne sted ifall det senere skulle vise seg at forsvinningen skyldes en straffbar handling.³⁷

2.4 Politiets etterforskningsmetoder

Politiet benytter både tradisjonelle og utradisjonelle etterforskningsmetoder. Innenfor begge grupperingene kan det være både lovfestede og ulovfestede metoder. Spaning er en tradisjonell ulovfestet metode, mens infiltrasjon er en utradisjonell ulovfestet metode. Som utradisjonell, men lovfestet metode kan nevnes hemmelig ransaking i strpl. § 200 a. Behovet for lovfesting avgjøres hovedsaklig av inngrepets art. Dess mer inngripende en metode er dess større er behovet for lovfesting. Se mer om legalitetsprinsippet under pkt. 3.3.1.

Etterforskningsmetoder er de undersøkelser politi og påtalemyndighet foretar for å oppklare straffesaker og fremskaffe bevis. Som eksempel på tradisjonelle etterforskningsmetoder kan

---

³⁶ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 side 7

³⁷ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2004 side 2

nevnes avhør, konfrontasjoner, rundspørring, ettersøking, informanter, spaning og åstedsundersøkelse og gransking av tekniske bevis som teknisk etterforsking. Med begrepet nye ekstraordinære, utradisjonelle etterforskningsmetoder har det først og fremst vært siktet til infiltrasjon, provokasjon og telefonkontroll. Romavlytting føyer seg nå inn i rekken. I begrepet ligger både at de er nye og at de er ekstraordinære på grunn av sitt inngrep eller ekstraordinære på grunn av sin fremgangsmåte.³⁸

I tråd med kriminalitetsutviklingen har det funnet sted en utvikling av politiets metoder. På bakgrunn av at tema for oppgaven er romavlytting, begrenser jeg gjennomgangen av utviklingen til kun å gjelde avlytting og igjen avgrenset mot de særregler som har vært gjeldende for sikkerhetstjenestene.

Hjemmel for bruk av telefonavlytting ble først gitt ved midlertidig lov av 17. desember 1976, mens hjemmel for bruk av kommunikasjonskontroll ble tatt inn i straffeprosessloven i ett nytt kapittel 16 a ved lov av 5. juni 1992 nr. 52. Reglene trådte i kraft 1. juni 1992, med unntak av § 216 j (underrettning om metodebruk i etterkant) som trådte i kraft 21.04.1995.

Metoden kunne tidligere kun benyttes i narkotikasaker og saker vedrørende rikets sikkerhet, for eksempel spionsaker. Adgangen til å benytte kommunikasjonskontroll, herunder telefonavlytting samt kontroll med andre kommunikasjonsmidler som datamaskiner, ble ved lov av 3. desember 1999 nr. 82 ble revidert og utvidet til å kunne benyttes ved alle typer saker som kan medføre frihetsstraff i 10 år eller mer.

---

³⁸ Auglend m.fl. Politirett 2. utgave side 632

3 Romavlytting

3.1 Behovet for romavlytting

Analyser av kriminalitetsutviklingen viser at behovet for romavlytting er større nå enn for bare noen få år siden.³⁹ Politiet er de siste årene gitt adgang til å benytte ulike nye, utradisjonelle metoder. Eksempler er hemmelig ransaking, elektronisk sporing og kommunikasjonskontroll. Behovet for tilgang til politimetoder både under etterforskning og i det forebyggende sporet er belyst av Politidirektoratet på følgende måte:

”Når kriminaliteten blir grovere og mer samfunnskadelig øker behovet for samfunnsbeskyttelse gjennom en effektiv kriminalitetsbekjempelse og målrettede forebyggende tiltak som gjør politiet i stand til å avverge og stanse straffbare handlinger. All erfaring tilsier at det ikke er den enkelte metode i seg selv som er avgjørende for å lykkes i kampen mot kriminalitet, men summen av tilgjengelige metoder i det proaktive og reaktive arbeidet.”⁴⁰

I kampen mot organisert kriminalitet, som ofte går på kryss og tvers av landegrenser, har det vært et viktig moment i vurderingen at Norge ikke skal bli et ”fristed”. Det er ikke ønskelig at forholdene skal ligge til rette for planlegging og gjennomføring av straffbare handlinger på bakgrunn av at politiet her har færre tilgjengelige metoder enn andre sammenlignbare land i særlig Europa.

De kriminelles metoder blir mer og mer avansert samt mer bevisste på hvilke metoder politiet har tilgjengelig og innretter seg deretter. Telefonavlytting kan være vanskelig fordi den eller de som skal avlyttes enten slutter å snakke i telefon om de tema politiet er interessert i å avlytte eller fordi de hele tiden kjøper nye mobiltelefoner og/eller får nytt telefonnummer. Utfallet kan også være at de aktuelle objektene velger å snakke mindre på telefon eller over internett og heller møtes ansikt til ansikt. Som alle andre individer må

---

³⁹ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 96

⁴⁰ Politidirektoratets høringsuttalelse til NOU 2004:6 ”Mellom rettsikkerhet og personvern” side 2

også kriminelle kommunisere. De finner bare alternative sett å kommunisere på. Blant mulighetene for politiet er romavlytting eller infiltrasjon/under cover virksomhet. Infiltrasjon er ofte svært vanskelig og kan også være farlig. Vanskene her kan komme av for eksempel ulik etnisk opprinnelse og at det i visse gjenger er et så tøft miljø at det ikke er forsvarlig å sende inn infiltratører.

På bakgrunn av kriminalitetsutviklingen vil situasjonen ofte være at politiet kommer til kort i etterforskningen, og dette vil tidvis kunne skyldes manglende tilgjengelige metoder. I tillegg til ovennevnte eksempler vedrørende problemer knyttet til infiltrasjon kan nevnes at også andre av politiets metoder, som spaning, kan komme til kort. Enkelte miljøer vil være svært vanskelig å spane da de er svært påpasselige.

3.1.1 Særskilte behov i det forebyggende spor

Det alminnelige politi er ikke gitt adgang til romavlytting i det forebyggende spor. Det fremgår av de ulike forarbeidene at det gjør seg gjeldende særskilte behov for politiets sikkerhetstjeneste.

PST står i en særstilling når det kommer til det å operere i det forebyggende spor. PST skal forebygge og etterforske, jf. politiloven § 17 første ledd. PST har ansvar på nasjonalt nivå for områder som nasjonal og internasjonal terrorisme, spredning av masseødeleggingsvåpen, ulovlig etterretning, politisk ekstremisme og trusler mot myndighetspersoner. På bakgrunn av at disse områdene anses svært viktig for rikets sikkerhet og selvstendighet gjør det seg gjeldende enkelte særlige hensyn med tanke på hvilke metoder som skal være tilgjengelig til enhver tid. En terrorhandling vil ikke kunne være reversibel og det er derfor av stor betydning å sitte med tilstrekkelig etterretningsinformasjon til å kunne få avverget en slik handling.

PST må gis tilfredsstillende arbeidsvilkår på bakgrunn av de viktige oppgaver de skal dekke. Forebyggende virksomhet står for en stor del av arbeidet til PST. Ved at tjenesten gis tilstrekkelige tilgjengelige metoder unngås i større utstrekning motsetninger mellom forventet resultat og tilgjengelige metoder.

3.2 Erfaringer og vurderinger fra andre land

Ved innføring av nye etterforskningsmetoder som skal brukes i kampen mot kriminalitet over landegrensene er det interessant å se hvilke løsninger de har valgt i de land vi lettest vil sammenligne oss med.

3.2.1 Sverige

Sverige har ennå ikke vedtatt regler for romavlytting, men dette arbeidet er under utredning. Det har vært foreslått romavlytting – hemmelig teknisk avlytting – ved etterforskning av lovbrudd som kan lede til fire års fengsel eller mer, samt for narkotikalovbrudd. Forslaget innebærer at objektet for avlyttingen må være ”skålligen misstånt” for et lovbrudd og at inngrepet må være av ”synnerlig vikt” for etterforskningen.⁴¹

På samme måte som i Norge sonderer svenskene mellom forebygging og etterforskning. En rekke forberedelseshandlinger er kriminalisert slik at tvangsmidler kan anvendes, men tvangsmidlene kan ikke benyttes i det forebyggende spor. I SOU 1996:185 er det foreslått en generell regel hvor alle forberedelseshandlinger gjøres straffbare der hvor gjerningspersonen fremmer hovedhandlingen og har fullbyrdesforsett.⁴² Dette vil i så fall være en løsning i tråd med dansk rett, se nærmere under.

3.2.2 Danmark

Adgangen til romavlytting og annen kommunikasjonskontroll følger av Den Danske retsplejeloven § 780 flg. De materielle vilkår for romavlytting er at det foreligger ”bestemte grunde til at antage” at det på det aktuelle sted foregår en form for utveksling av informasjon til eller fra en mistenkt. Inngrepet må være av ”avgjørende betydning” for etterforskningen. Etterforskningen må angå et lovbrudd som kan medføre fengsel i 6 år eller mer, eller en overtredelse av nærmere oppregnede bestemmelser i straffeloven. Som eksempel kan nevnes forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet. Som

---

⁴¹ SOU 1998:46 ”Buggningsutredningen”

⁴² NOU 2004:6 side 145

tilleggsvilkår må lovbruddet ha medført eller kunne medføre fare for menneskers liv eller velferd eller for betydelige samfunnsverdier.

Danmark har i større utstrekning enn Norge straffbelagt forberedelseshandlinger.⁴³

Dette gjør at behovet for metoder i det forebyggende spor er mindre. Der en handling etter norsk rett må fanges opp av et konkret straffebud, vil den etter dansk rett være straffbar som forsøk. Ved å kunne gå inn med etterforskningsmetoder på et så tidlig tidspunkt vil det være mulig å avverge en handling og behovet for forebyggende metoder er klart redusert.⁴⁴

3.2.3 Finland

Finsk rett tillater også romavlytting, både i forebyggende øyemed og som etterforskningsmetode. Som etterforskningsmetode er hjemmelen plassert i tvångsmedelslagen under Inrikesministeriet, mens hjemmelen for det forebyggende arbeidet er plassert i polislagen under Justisministeriet. Avlyttingen kan kun skje på offentlig sted eller tilsvarende. Man kan ikke avlytte rom eller sted som benyttes som fast bosted, private hjem.

Etterforskning kan åpnes når det foreligger en straffbar handling. På bakgrunn av at få regler rammer straffbare forberedelseshandlinger, er det større behov for forebyggende metoder enn hva som er tilfellet i norsk rett.⁴⁵

3.3 Kravet til hjemmel

Romavlytting er en politimetode av svært inngripende art som krever klart hjemmelsgrunnlag. Dette følger både av legalitetsprinsippet og forholdet til internasjonale forpliktelser, det siktes da spesielt til EMK art. 8.

---

⁴³ Den danske straffelov § 21

⁴⁴ NOU 2004:6 side 139

⁴⁵ NOU 2004:6 side 135

3.3.1 Legalitetsprinsippet

Den tradisjonelle formuleringen har vært at enkelte inngrep fra det offentlige i den private borgers rettssfære på grunn av sin art krever hjemmel i lov. Legalitetsprinsippet er et sedvanerettslig prinsipp med konstitusjonell trinnhøyde.⁴⁶ Prinsippet er fastslått ved langvarig og sikker praksis.⁴⁷

Som nevnt tidligere har politiet både lovfestede og ulovfestede etterforskningsmetoder. Legalitetsprinsippet innebærer både at en handling foretatt av politiet i visse tilfeller må ha tilstrekkelig hjemmel i lov, men også at måten handlingen blir utført på ligger innenfor det tillatte. Det avgjørende for om en etterforskningsmetode som ikke uttrykkelig har hjemmel i lov er tillatt, er om inngrepet i henhold til legalitetsprinsippet vil være så sterkt at det krever særskilt lovhjemmel. Romavlytting er et inngrepet av en slik art at det som utgangspunkt krever hjemmel i lov. Hensynet til forutberegnelighet for borgerne samt vern mot vilkårlige inngrep er blant hensynene for et slikt lovskrav.

3.3.2 Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK)

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) er inkorporert som norsk lov ved menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30. Lovens formål er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett.⁴⁸ Ved motstrid skal bestemmelser i konvensjoner og protokoller nevnt i lovens § 2 gå foran bestemmelser i annen lovgivning.⁴⁹

3.3.2.1 EMK art. 8 - Retten til privatliv og familieliv

*”Den enkeltes rett til privatliv og til å kunne meddele seg til andre uten innsyn fra utenforstående er en fundamental menneskerett.”*⁵⁰

---

⁴⁶ Auglend m.fl. Politirett side 102

⁴⁷ Johs. Andenæs ”Statsforfatningen i Norge” 8. utgave side 176.

⁴⁸ Menneskerettsloven § 1.

⁴⁹ Menneskerettsloven § 3.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) side 46

EMK art. 8 første ledd verner om individets rett til respekt for privatliv og familieliv. Det er et vilkår for inngrep etter EMK art. 8 andre ledd at inngrepet må ha hjemmel i nasjonal lov. Det kreves ikke formell lov. Dette gjør kravet til formell forankring svakere etter EMK enn etter det norske legalitetsprinsippet. Det forutsettes allikevel at rettsregelen er tilgjengelig og allment kjent. Dette for å sikre kravet til forutberegnelighet. Et inngrep må også anses som nødvendig i et demokratisk samfunn. Inngrep for å bekjempe kriminalitet er et legitimt formål, men det må foreligge forholdsmessighet mellom mål og middel. Dette er et krav også etter de internrettslige regler, se under.

Grunntanken er individualismen som verdi. Retten til respekt for privatlivet innebærer som et utgangspunkt at blant annet persondata -og opplysninger skal vernes. Unntak må tillates, men på strenge vilkår. Krav om respekt for og beskyttelse av hjemmet er gammelt, men ikke ethvert hus er vernet som et hjem.⁵¹ For eksempel vil antagelig ikke et sykehus eller et hotell være vernet selv om man oppholder seg der og sover der.

3.3.2.2 EMK art. 6 - Retten til rettferdig rettergang

Retten til rettferdig rettergang inneholder både rettigheter ved behandlingen i retten, som for eksempel retten til kontradiksjon, og rettigheter under etterforskingen. Prinsippet om retten til prosessuell likestilling ("equality of arms") er utviklet gjennom praksis i Den europeiske menneskerettighets domstolen (EMD). Av interesse her er blant annet at begge parter skal ha lik tilgang til dokumenter og bevis.

3.3.3 Andre mulige hjemmelsgrunnlag for romavlytting

3.3.3.1 Den alminnelige handlefrihet

På lik linje med andre mennesker har politiet anledning til å tilegne seg informasjon gjennom den alminnelige handlefrihet. Det er full enighet om at politiet fritt kan tilegne seg leserinnlegg, artikler eller annet som personen selv har gjort offentlig.⁵² Andenæs går litt

---

⁵¹ Torkel Opsahl "Internasjonale menneskerettigheter – En innføring" 2. utgave side 50.

⁵² Andenæs, "Statsforfatningen i Norge" 8. utgave side 178 og Torstein Echoff, Jussens venner 1979 side 44.

lenger enn Echoff og mener at politiet i tillegg til å samle på avisutklipp også kan holde en person diskret under oppsikt for å finne ut hvor han ferdes og hvem han omgås.

Spørsmålet blir hvor langt den almindelige handlefrihet strekker seg. Hvor langt kan politiet gå når det gjelder å avlytte samtaler? Det er hevdet at det å lytte uten bruk av tekniske hjelpemidler ligger innenfor politiets alminnelig handlefrihet.⁵³ Avlytting uten tekniske hjelpemidler kommer ikke i konflikt med forbudet i strl. § 145 a. Bakgrunnen for politiets adgang til slik tilegning av informasjon er tanken om at så lenge en person beveger seg i det offentlige rom må han være forberedt på at det han sier kan høres og det han gjør kan bli sett. Deler av slik overvåkningsvirksomhet fra politiet vil kunne anses som spaning. Det synes å være enighet om politiets adgang til å, innenfor visse rammer, kunne avlytte i det offentlige rom, men flertallet i Politimetodeutvalget fremmet et noe annet syn med tanke på avlytting av private rom. Det ble her gjort gjeldende at lytting i den private sfære, også uten tekniske innretninger, må anses som romavlytting.⁵⁴ Eksempler på dette kan være å plassere seg i naborommet, lytte utenfor et åpent vindu el.l. Det særskilte synet på vern i det private rom kontra det offentlige begrunnes i det samtalevernet en person har krav på i sin private sfære. I tilfeller hvor man i det offentlige rom har innrettet seg på en slik måte at en samtale normalt ville vært unndratt bør det etter utvalgets syn gjelde samme samtalevern som i den private sfære. Kravet på samtalevern i det private rom vil spesielt gjøre seg gjeldende i de tilfeller hvor politiet aktivt innretter seg for å høre, men hvor det ikke benyttes tekniske hjelpemidler. Metodeutvalget drøfter forholdet mellom avlytting uten bruk av tekniske hjelpemidler og legalitetsprinsippet. Det konkluderes der med at legalitetsprinsippet som hovedregel ikke er til hinder for slik avlytting uten særskilt lovhjemmel:

”I utgangspunktet må enhver være forberedt på at det han sier kan overhøres av andre. Dette antas å gjelde selv der det f.eks. foretas bygningsmessige forandringer som å fjerne isolasjon i vegen i leiligheten ved siden av for å kunne høre bedre. Det

---

⁵³ Ot.prp. nr. 60 (2002-2003) side 82

⁵⁴ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 65

må på den annen side antas at selv avlytting uten tekniske hjelpemiddel kan ha en slik intensitet at den blir så inngripende overfor den som avlyttes at man må kreve hjemmel i lov.”⁵⁵

Det fremgår av dette at det er en grense for hvor langt man kan gå i en slik virksomhet uten å komme i konflikt med kravet om hjemmel i lov. Politimetodeutvalget hevder at skrankene som følger av EMK art. 8 (1) om retten til respekt for privatliv og sin korrespondanse rekker lenger enn det internrettslige legalitetsprinsipp.⁵⁶

Departementet så det ikke nødvendig å ta stilling til legalitetsprinsippets rekkevidde på dette området ved innføringen av lovforslaget, men vil be et utvalg som skal etterkontrollere lovgivningen om å se nærmere på politiets adgang til å avlytte samtaler uten bruk av tekniske hjelpemidler.⁵⁷

3.3.3.2 Nødrett

Hemmelig teknisk avlytting kan tenkes lovlig ut fra nødrettsbetraktninger.⁵⁸

Nødrettsbestemmelsen er nedfelt i strl. § 47: *”Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget for at redde nogens Person eller Gods fra en Paa anden Maade uafvendelig Fare, naar Omstændighederne berettigede ham til at anse denne som særdeles betydelig i Forhold til den Skade, som ved hans Handling kunde forvoldes.”*

Vilkårene for nødrett er strenge og setter betydelige begrensninger på bruken av adgangen. Handlingen må være nødvendig for å avverge faren og det må være klart at samme resultat ikke vil kunne oppnås ved annen handling. Dette betyr for eksempel at dersom samme resultat kan oppnås ved bruk av reguler kommunikasjonskontroll eller spaning vil ikke romavlytting kunne benyttes med grunnlag i nødrett. Metoden må være den minst

---

⁵⁵ NOU 1997:15 Metodeutvalget side 78

⁵⁶ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 65

⁵⁷ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 82

⁵⁸ NOU 1997:15 Metodeutvalget side 78

inngripende, volde minst skade. Til slutt kommer en forholdsmessighetsvurdering; den fare man står overfor må være mer verneverdig enn hva metoden er inngripende. Interesseovervekten må være kvalifisert.

Fra Sikkerhetsutvalgets innstilling i NOU 1993:3 side 51 er det i NOU 1997:15 side 40 gjengitt følgende:

”Når det særskilt gjelder romavlytting vil utvalget tilføye at det kan tenkes praktiske tilfeller hvor romavlytting må aksepteres ut fra nødrettsbetraktninger. Særlig kan dette være aktuelt etter at en forbrytelse er begått, og hvor uskyldige liv eller store verdier er satt på spill. F.eks må det være på det rene at politiet må kunne bruke romavlytting mot et rom hvor det er tatt gisler.”

Et noe annet syn fremgår i Lund-kommisjonens rapport.⁵⁹ Det hevdes der at nødrett vanskelig kan supplere reglene i straffeprosessloven i tilfeller hvor det utelukkende er snakk om straffbare handlinger som allerede er begått, men at løsningen ikke er like klar i tilfeller hvor nødrett påberopes som grunnlag for å avverge et straffbart forhold. Også i disse tilfeller skal det antagelig mye til for at nødrett skal kunne berettige bruk av ellers ulovlige metoder. I visse situasjoner, som alvorlige angrep mot rikets sikkerhet, utelukkes det ikke at nødrett kan berettige bruk av slike metoder.

Det er Metodeutvalget (NOU 1997:15) sin konklusjon at nødrett som hjemmel ikke kan begrunne romavlytting under etterforsking, men at det i unntakstilfeller kan være lovlig med romavlytting hjemlet i nødrett eller nødverge bestemmelsene der formålet er å avverge alvorlig kriminalitet. Med alvorlig kriminalitet menes det helt spesielt handlinger som truer liv, helse eller vesentlige samfunnsverdier.⁶⁰

---

⁵⁹ Dokument nr. 15 (1995-1996) Lund-rapporten side 304.

⁶⁰ NOU 1997:15 Metodeutvalget side 79.

Utvalgsmedlemmene Lunde, With og formann Pedersen i Politimetodeutvalget mener at det er i tvilsom overensstemmelse med lovskravet i EMK art. 8 (2) å basere *romkontroll* (se side 14) på nødrettshjemmelen i strl. § 47. Ovennevnte fraksjon konkluderer med at ved en lovregulering vil bruken av metoden komme under nødvendig kontroll.⁶¹

Til tross for at romavlytting nå er lovregulert er det strenge vilkår for bruken av metoden og det kan tenkes at det også i fremtiden vil kunne oppstå situasjoner der politiets adgang til bruk av romavlytting i strpl. §§ 216 m og 222 d ikke er tilstrekkelig. Det tenkes da spesielt på bakgrunn av at det er gitt hjemmel for romavlytting ved bestemte straffbare handlinger.

3.4 Romavlytting som nytt tvangsmiddel

De straffeprosessuelle tvangsmidlene innebærer et inngrep i den mistenktes rettigheter og krever derfor hjemmel i lov i tråd med legalitetsprinsippet. Tvangsmidlene regnes ikke som straff og det er derfor ikke nødvendig at reaksjonene ilegges ved dom, jf. Grunnloven § 96.

Tvangsmidler er inngrep som normalt brukes under etterforskning for å lette gjennomføringen av denne. De ulike tvangsmidler kan ha ulike formål og kan benyttes både under og etter hovedforhandling. Som eksempel på slik ”utvidet” bruk av tvangsmiddel kan kort nevnes varetektsfengsling. Varetektsfengsling kan benyttes for å hindre at en mistenkt forsøker å unndra seg fra strafforfølgning og/eller strafffullbyrdelse. En person kan derfor bli sittende fengslet gjennom hele etterforskningen, hovedforhandling, eventuelle ankeforhandlinger og frem til fullbyrdelse av eventuell dom iverksettes.

Lovlige tvangsmidler følger av overskriften i straffeprosesslovens fjerde del. De tradisjonelle tvangsmidlene er de som følger av kapitteloverskriftene i loven; pågripelse og fengsling, ransaking, beslag og utleveringspålegg, heftelse, forvaltning av siktedes formue.

---

⁶¹ NOU 2004:6 Politimetodeutvalget side 204

I de senere år har det kommet tillegg av stor betydning i straffeprosesslovens del om tvangsmidler. Disse endringene tok sikte på å gjøre det lettere å oppklare alvorlig og organisert kriminalitet og kan i stor utstrekning kalles ”hemmelige tvangsmidler”. Denne betegnelsen kan forklares med at tvangsmidlene kan brukes uten at den mistenkte blir varslet.

I 1992 fikk loven et tillegg i kapittel 16 a om avlytting og annen kontroll av kommunikasjonsanlegg (kommunikasjonskontroll). Regelen gjaldt i utgangspunktet kun for narkotikasaker, men ble i 1999 utvidet til også å gjelde andre typer saker. Ved lov nr. 82 i 1999 ble det innført hjemmel for å plassere teknisk peileutstyr (teknisk sporing). Regelen ble plassert i kapittel 15 a sammen med hjemmel for skjult fjernsynsovervåking, som ble gitt ved lov nr. 5 1991. Lovendring nr. 82 i 1999 ga også hjemmel for annen avlytting av samtaler med tekniske midler i kapittel 16 b. Her fikk politiet hjemmel til å avlytte samt ta opptak av samtaler med en mistenkt der politiet enten selv deltok i samtalen eller hvor de hadde samtykke fra en av samtalepartnerne. Et slikt inngrep trengte særskilt hjemmel for ikke å komme i konflikt med straffeloven § 145 a om forbud mot avlytting eller opptak av telefonsamtaler.

Siste endring skjedde ved lov av 17. juni 2005 nr. 87 og ble plassert i straffeprosesslovens kapittel 16 b og 17 b og politiloven kapittel III A. De nye bestemmelsene gir politiet, når angitte vilkår er oppfylt, adgang til hemmelig romavlytting. Disse vilkår vil bli nærmere drøftet nedenfor.

3.4.1 Forholdsmessighetsvurderingen

Ved bruk av tvangsmidler forutsettes det i strpl. § 170 a at rimeligheten av inngrepet skal vurderes. Det skal foretas en interesseavveining mellom hensynet til den forbudet rettes mot og hensynet til den det skal beskytte.⁶² Et tvangsmiddel kan med dette ikke alltid benyttes selv om de øvrige vilkår for bruk foreligger. En forholdsmessighetsvurdering må finne sted fortløpende, også under inngrepet. Dette er i samsvar med regelen i strpl. § 216 f

---

⁶² Rt. 1998 side 1638

siste ledd, der det fremgår at kommunikasjonskontroll skal opphøre dersom vilkårene ikke lenger er til stede eller inngrepet ikke lenger anses hensiktsmessig. Regelen gjelder tilsvarende for romavlytting, jf. strpl. § 216 m siste ledd.

Flere faktorer vil komme inn i bildet ved vurderingen om et inngrep kan anses uforholdsmessig eller ikke.⁶³ Det bør ses på den straffbare handlingens art, hva som kan oppnås ved inngrepet og hvilke(n) betydning(er) et slikt inngrep vil kunne få for mistenkte. Ved romavlytting vil, som jeg kommer nærmere tilbake til, alltid den straffbare handlingens art være av alvorlig karakter, jf. § 216 m første ledd. Ved en forholdsmessighetsvurdering vil derfor mistenktes personlige forhold kunne være av betydning. Her tenker jeg spesielt på mindreårige eller andre umyndige personer. Spørsmålet blir om personer i de svakeste gruppene i samfunnet vil ha krav på et sterkere vern med tanke på et slikt inngrep som romavlytting. I følge FNs Barnekonvensjon § 16 skal ikke barn utsettes for vilkårlig eller ulovlig inngrep i sitt privatliv, sitt hjem eller sin korrespondanse. Barnekonvensjonens bestemmelse rekker antagelig ikke lenger enn bestemmelsen i EMK art. 8 vedrørende retten til privatliv, men stadfester at barn har de samme rettigheter som voksne. Til tross for at det ikke finnes bestemmelser som gir barn eller andre umyndige et særskilt vern mot bruk av tvangsmidler vil gode hensyn tale for å være noe mer restriktiv med bruken overfor slike grupper på bakgrunn av deres personlige forhold. Barne- og familidepartementet har uttalt at lav alder hos den inngrepet retter seg mot kan anses uforholdsmessig.⁶⁴

Inngrepet skal også vurderes opp mot det straffbare forhold. Romavlytting kan bare benyttes overfor alvorlige straffbare forhold. Se mer under. Ved at lovgiver allerede har foretatt en vurdering av hvilke straffbare handlinger som skal anses tilstrekkelig alvorlige til å kunne forsvare et slikt inngrep vil det være andre deler av vurderingen som blir avgjørende. Jeg vil under drøftelsen av de materielle vilkårene for romavlytting komme nærmere inn på dette.

---

⁶³ Jo Hov, Rettergang II Straffeprosess side 76

⁶⁴ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 102

3.5 Hva betegnes som romavlytting?

Justisdepartementet benytter begrepet romavlytting i tilfeller hvor det siktes til hemmelig avlytting av samtaler ved hjelp av tekniske hjelpemidler.⁶⁵

Romavlytting er ikke identisk med annen kommunikasjonskontroll som er hjemlet i strpl. kap 16 a. Heller ikke avlytting som foretas der en polititjenestemann selv deltar i samtalen eller hvor det er innhentet tillatelse fra en av samtalepartene regnes som romavlytting. Adgang til slik avlytting er gitt i strpl. § 216 l.

Avlytting kan finne sted både i private rom og på offentlig sted. Opptak av samtaler regnes som avlytting. Hemmelig teknisk avlytting av samtaler i friluft betegnes som romavlytting. Det avgjørende er om det benyttes tekniske hjelpemidler.⁶⁶

Det kan også tenkes andre former for romkontroll som for eksempel visuell teknisk spaning ved å plassere et videokamera i et privat hjem. Dette vil gjøre et langt større ingrep i personvernet enn avlytting og departementet ønsker derfor ikke å åpne for andre former for romkontroll enn avlytting.⁶⁷ Dette er i strid med både forslaget til Metodeutvalget (NOU 1997:15) og flertallet i Politimetodeutvalget (NOU 2004:6). Departementet mente at begge gikk for langt i å prioritere samfunnsvern på bekostning av personvern.⁶⁸

Bestemmelsen regulerer heller ikke adgangen til fjernsynsovervåking av offentlig sted. Dette er allerede regulert i strpl. § 202 a.

---

⁶⁵ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 81

⁶⁶ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 101

⁶⁷ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 82

⁶⁸ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 11

3.6 Romavlytting under etterforsking

3.6.1 Materielle vilkår

Strpl. § 216 m første ledd lyder som følger:

”Retten kan ved kjennelse gi politiet tillatelse til å foreta annen hemmelig avlytting enn kommunikasjonsavlytting ved tekniske midler (romavlytting) når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling som rammes av

- a) straffeloven § 147 a første eller annet ledd,*
- b) straffeloven §§ 233, 268 annet ledd jf. 267 eller 162 tredje ledd, jf. straffeloven § 60 a eller*
- c) straffeloven § 233, jf. straffeloven § 132 a.”*

Politiet kan med grunnlag i strpl. § 216 m foreta annen hemmelig avlytting enn kommunikasjonsavlytting ved tekniske midler. Om hva som regnes som romavlytting, se definisjon i pkt. 3.5.

Som et grunnvilkår for adgang til bruk av romavlytting kreves at det foreligger ”skjellig grunn til mistanke”. Dette er et generelt vilkår for å benytte straffeprosessuelle tvangsmidler i etterforskingen og lovgiver har dermed valgt å bygge på lovens tradisjonelle mistankekrav. I vårt dagligdagse språk benyttes normalt ikke ”skjellig grunn”, men på straffeprosessens område er derimot uttrykket godt innarbeidet og klart definert. Det fremgår av juridisk teori at det i skjellig grunn til mistanke ligger omtrent det samme som god eller rimelig grunn.⁶⁹ Det er ikke et krav om sikker overbevisning av skyld, men mistanken må være vel begrunnet. I Rt. 1993 side 1302 uttales at: *”Det skal være mer sannsynlig at siktede har begått den straffbare handlingen enn at han ikke har det.”* Det kreves objektive holdepunkter for mistanken. Sannsynlighetsovervekten trenger ikke være kvalifisert⁷⁰ og det kreves ikke at retten gjør nærmere rede for den sannsynlighetsovervekt

---

⁶⁹ Johs. Andenæs Norsk straffeprosess bind 2 side 153

⁷⁰ Rt. 1994 side 951

som kreves.⁷¹ I praksis er det normalt ikke mulig å foreta noen nøyaktig måling av sannsynlighetsgraden, slik at det uansett bare blir tale om en skjønnsmessig vurdering.

Ved sin avgjørelse må retten bygge på de opplysningene som politiet har lagt frem. Bruk av informanter, kilder, anonyme tips er vanlig i politiet. Vil informasjon fra slike kilder er tilstrekkelig til å oppfylle kravet om skjellig grunn til mistanke? I forbindelse med innføring av reglene om kommunikasjonskontroll ble det uttalt av et flertall i Justiskomiteen at anonyme tips ikke kan være eneste bevis i saker hvor det begjæres avlytting.⁷² Problemstillingen er også drøftet i en artikkel av advokat Øistein Flack⁷³, hvor det hevdes at det må være avgjørende at lovgiveren har utpekt domstolene til å bestemme om det foreligger skjellig grunn til mistanke. Retten skal gjøre seg opp en selvstendig mening om betydningen og påliteligheten av de opplysninger politiet bygger sin anmodning på. Retten kan ikke overlate til politiet å avgjøre om vitnet er pålitelig. Dette vil gi politiet en mulighet til selv å avgjøre om det foreligger skjellig grunn til mistanke. Retten skal være en selvstendig og uavhengig garantist mot misbruk av adgangen til telefonkontroll. Han konkluderer med at politiets interne notater om opplysninger det har fått av ikke navngitte personer angående narkotikaforbrytelser, ikke kan brukes som grunnlag for en kjennelse om samtykke til telefonkontroll. Retten må ha mulighet til å bruke som vitne den som har gitt opplysningene.

Synspunktene som her anføres vil antagelig kunne overføres til saker vedrørende romavlytting. Politiet er avhengig av tips fra sine kilder, men der et tips kan medføre et så sterkt inngrep som romavlytting må det stilles visse krav til de opplysningene som blir gitt. Alle tips må vurderes med tanke på mulig feilinformasjon. Det vil også kunne være et moment i denne vurderingen hvilket forhold informanten tidligere har hatt til politiet. Har han hjulpet politiet tidligere, hvor godt kjenner politiet kilden og hvor gode har eventuelle

---

⁷¹ Rt. 1997 side 708

⁷² Innst. O. nr. 61 for 1991-1992 side 4

⁷³ Lov og Rett 1986 side 297 flg.

tidligere tips vært. Dersom politiet gjør en grundig vurdering og informantens tips til en viss grad kan støttes av øvrige saksopplysninger bør dette kunne være tilstrekkelig.

Det er et vilkår i § 216 m første ledd at det er begått ”*handling eller forsøk på handling*”. Loven tillater dermed ikke avlytting så lenge den mistenkte ikke er kommet så langt i sine forberedelser at det foreligger et straffbart forsøk, jf. strl. § 49 første ledd. Det er av betydning å finne nedre grense mot straffri forberedelse. Når lovgiver har valgt et utgangspunkt der ikke alle forberedende handlinger er straffbare skyldes dette hovedsaklig at det ved de forberedende handlinger ikke er gitt tilstrekkelig uttrykk for den forbryterske vilje.⁷⁴ Det er gjort visse unntak fra hovedregelen, som for eksempel reglene om forbud mot å inngå avtale eller forbund om alvorlige forbrytelser i strl. §§ 94, 104, 159, 233 a eller anskaffelse av sprengstoff eller andre midler til å begå forbrytelser jf. strl §§ 161, 177, 269 nr. 2. For å illustrere overgangen fra straffri forberedelse siteres Johs. Andenæs’ ord: ”.....nå er forberedelsen og overveielsernes tid forbi, nå skrider han til verket.”⁷⁵ For å avgjøre hvor langt en person må være kommet for å kunne straffes for forsøk er det i rettspraksis lagt vekt på den psykologiske forskjell mellom den handling som er utført og det som står igjen.

I følge strpl. § 216 m første ledd bokstav a, kan romavlytting iverksettes når noen med skjellig grunn mistenkes for handling eller forsøk på handling som omfattes av strl. § 147 a - terrorhandling.

Med hjemmel i første ledd bokstav b kan romavlytting tillates i forbindelse med handling eller forsøk på handling som medfører overtredelse av strl. § 233 – drap, strl. § 268 annet ledd jf. § 267 – grovt ran eller § 162 tredje ledd – særlig grov narkotikaforbrytelse. Som tilleggsvilkår må det være skjellig grunn til mistanke om at overtredelsen er utført på en måte som oppfyller kravene til organisert kriminalitet, jf. strl. § 60 a. Denne tilknytningen til den straffeskjerpene regelen om organisert kriminalitet skyldes at de utvalgte straffbare

---

⁷⁴ Andenæs, Alm. strafferett 4. utgave side 315

⁷⁵ Andenæs, Alm. strafferett 4. utgave side 316

handlingene ofte er planlagte handlinger. Det blir begått drap også utenfor de organiserte kriminelle miljøene, men ved slike hendelser, ofte affektdrap, vil det trolig ikke by på så store vanskeligheter å nå frem med de mer tradisjonelle etterforskningsmetodene. En generell henvisning til strl. § 60 a gir et inntrykk av at utviklingen av organisert kriminalitet tas på alvor.

Første ledd bokstav c gir anvisning på siste type overtredelse som kan gi grunnlag for adgang til romavlytting. I følge denne kan det romavlyttes der det er skjellig grunn til mistanke om drap eller forsøk på drap, jf. strl. § 233, og hvor offeret er regnet som aktør i rettsvesenet, jf. strl. § 132 a. Som aktører i rettsvesenet regnes en som har anmeldt et forhold eller anlagt sivilt søkmål, vitner, personer som arbeider i politi, påtalemyndigheten, domstolene eller kriminalomsorgen, forsvarer, bistandsadvokat eller prosessfullmektig eller personer som vurderer å påta seg slikt arbeid eller slik tjeneste, jf. strl. § 132 a andre ledd bokstav a-e. En handling mot en av de ovennevnte aktører eller dennes nærmeste blir betegnet som en motarbeiding av rettsvesenet, jf. strl. § 132 a første ledd. Det hevdes fra departementet at det i praksis trolig sjelden vil være aktuelt å bruke dette alternativet med mindre det også foreligger mistanke om at handlingen er begått som ledd i virksomheten til en organisert gruppe.⁷⁶ Det nevnes at det kan tenkes andre tilfeller; for eksempel der det forsøkes å drepe et vitne. I visse typer rettssaker, både straffe saker og sivile saker, kan konfliktnivået tidvis bli så høyt at det fremmes trusler eller begås overtredelser av mer fysisk art mot en eller begge de impliserte parter. Som eksempel kan tenkes saker vedrørende familievold eller saker om samværsrett og/eller foreldreansvar. Dette er saker med mange sterke følelser og hvor utfallet kan bli tragisk i en slik forstand at en av partene dreper den andre part.

Ved avgjørelsen om på hvilke områder man skulle åpne for romavlytting på, kriminalitetskravet, ønsket ikke departementet å gå like langt som foreslått av

---

⁷⁶ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 147

Metodeutvalget eller flertallet i Politimetodeutvalget.⁷⁷ Metodeutvalget ønsket å åpne for romavlytting i alle saker hvor det foreligger skjellig grunn til mistanke om en handling som etter loven kan medføre fengsel i 10 år eller mer.⁷⁸ Flertallet i Politimetodeutvalget ønsket å tillate romavlytting for å forebygge straffbare handlinger med en strafferamme på fengsel i 10 år eller mer, samt hvor avlytting ”anses nødvendig av hensyn til noens liv, helse eller frihet”.⁷⁹ Departementet ønsket ikke å se hen til strafferamme, men ville heller åpne for romavlytting på begrensede områder og overfor utvalgte alvorlige overtredelser.⁸⁰ Ved valg av overtredelser har departementet lagt vekt på overtredelsens art og kobling mot organisert kriminalitet. De utvalgte handlinger kan kobles opp mot organisert kriminalitet på ulike måter. For eksempel kan terrorhandlinger finansieres gjennom salg av narkotika. Både terrorhandlinger og særlig grove narkotikaforbrytelser dekkes av strpl. § 216 m første ledd.

Bruk av romavlytting begrenses ikke av manglende oppfyllelse av straffbarhetsvilkårene. Dette gjelder der det ikke kan idømmes straff på grunn av bestemmelsene i straffeloven § 44 om straffrihet på grunn av bevisstløshet, psykose eller høy grad av psykisk utviklingshemming eller på bakgrunn av bestemmelsen i straffeloven § 46 om kriminell lavalder satt til 15 år. Bestemmelsen gjelder også i de tilfeller hvor tilstanden har medført at mistenkte ikke har utvist skyld. Om et slikt inngrep anses forholdsmessig, se drøftelse over.

Tillatelse til romavlytting kan bare gis dersom det antas at slik avlytting vil være av ”vesentlig betydning for å oppklare saken og at oppklaring ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort” , jf. strpl. § 216 m tredje ledd. Disse vilkår om vesentlig betydning har tilsvarende betydning som i strpl. § 216 c om kommunikasjonskontroll. Dette vilkåret innebærer at avlytting bare skal tillates ”når konvensjonelle etterforskningsmuligheter må

---

⁷⁷ Politimetodeutvalget vurderte behovet for nye metoder i *forebyggende øyemed*, men flere av deres betraktninger hadde relevans også for utformingen av strpl. § 216 m på bakgrunn av at mange av vurderingsmomentene ved utformingen av bestemmelsene var de samme.

⁷⁸ NOU 1997:15 side 15

⁷⁹ NOU 2004:6 side 23

⁸⁰ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 99

antas å komme til kort".⁸¹ I dette ligger en klar føring fra lovgiver om at det må foretas en grundig vurdering av behovet for bruken av metoden i det enkelte tilfelle. Før det begjæres kjennelse for adgang til romavlytting må andre, mindre inngripende metoder ha vært vurdert. Dette er et utslag av forholdsmessighetsprinsippet i strpl. § 170 a, som skal ligge til grunn for en hver vurdering av bruk av tvangsmiddel.

Det fremgår av de ulike forarbeidene at det er et viktig mål å unngå muligheter for misbruk og unngå overvåking av uskyldige. For å understreke dette foreslo departementet, i tråd med mindretallet i Lundutvalget, et vilkår om at tillatelse til romavlytting kun skal kunne gis for steder hvor det må antas at den mistenkte vil oppholde seg.⁸² Hva ligger i "antas"? Det må være en viss mulighet for at mistenkte vil oppholde seg på stedet. Det fremgår av kommentar til tilsvarende ordlyd i strpl. § 216 a at en ren formodning er ikke nok. Det må foreligge en viss sannsynlighet, men uten krav om sannsynlighetsovervekt.⁸³ Ofte vil oppholdssted og møtested skifte kontinuerlig slik at det vil være vanskelig for politiet å ha noe mer håndfast enn en antagelse om hvor mistenkte vil kunne oppholde seg. Retten må i slike tilfeller kunne gi en mer generell tillatelse til avlytting av nærmere bestemte steder. På tilsvarende måte må retten kunne gi en noe mer innsnevret tillatelse til avlytting enn politiet ønsker.⁸⁴ Dette vil for eksempel kunne være aktuelt der det bes om avlytting av bygning/hus der det i tillegg til mistenkte oppholder seg mange utenforstående. Som eksempel kan nevnes der det er ønske om å avlytte et hotell eller et kontorbygg. Retten har da anledning til å begrense adgangen til spesifikke rom. Ved en slik innsnevring kan bruken overfor uskyldige personer begrenses.

Romavlyttingen må gjennomføres på en slik måte at den i minst mulig grad tar opp samtaler der den mistenkte ikke er part. Dette kravet kan ses i sammenheng med kravet om

---

⁸¹ Ot.prp. nr. 10 (1976-1977) side 6

⁸² Ot.prp. nr 60 (2004-2005) side 102

⁸³ Bjerke og Keiserud, Straffeprosessloven Kommentarutgave Bind 1 side 743

⁸⁴ Ot.prp. nr 60 (2004-2005) side 147

at avlytting kun skal skje på steder der det antas at den mistenkte vil oppholde seg. Man ønsker med slike føringer å begrense inngripen i utenforståendes private sfære.

Videre fremgår av fjerde ledd annet punktum at det må foreligge ”særlige grunner” for å avlytte offentlig sted⁸⁵ eller annet sted som er tilgjengelig for et større antall personer⁸⁶. I ”særlige grunner” ligger at det skal foretas en forholdsmessighetsvurdering. Avlyttingen skal ikke være et uforholdsmessig tiltak

Tilsvarende krav om særlige grunner gjelder for å kunne avlytte tillitspersoner som prester, advokater, leger eller lignende, som ofte fører samtaler av personlig art. Dette fordi det i samtaler med personer i slike profesjoner, oftere enn for andre, vil kunne fremkomme sensitive, taushetsbelagte opplysninger. Avlytting hos for eksempel en advokat vil kunne være aktuelt dersom et familiemedlem eller en kontoransatt er mistenkt for handling eller forsøk på handling som kan medføre bruk av et slikt inngrep. Tilleggsvilkåret om særlige grunner gjelder ikke dersom advokaten selv er mistenkt i saken. Dette samsvarer med tilsvarende bestemmelse for kommunikasjonskontroll i strpl. § 216 c annet ledd annet punktum.

I tilfeller der retten ikke bestemmer noe annet kan politiet etter femte ledd foreta innbrudd for å plassere eller fjerne nødvendig avlyttingsutstyr. Kravet om nødvendighet innebærer at det ikke bør gis adgang til innbrudd dersom det er mulig å gjennomføre avlyttingen uten å benytte denne muligheten. På bakgrunn av de problemene det medfører for politiet å ta seg inn i et lokale eller en leilighet antas det at dette er en mulighet som ikke vil bli misbrukt. Det å få plassert avlyttingsutstyret vil trolig være vanskelig og krevende. Politiet er avhengig av å kunne komme seg inn i for eksempel en leilighet uten at eieren, eventuelt leieren, naboer, venner, postmannen eller andre mer eller mindre tilfeldige forbipasserende oppdager dette. Politiet vil normalt ikke være i besittelse av nøkler, og vil måtte komme seg

---

⁸⁵ Med ”offentlig sted” menes samme som i personopplysningsloven § 40 jf. strpl. § 202 a og strl. § 7 nr.1.

⁸⁶ ”Tilgjengelig for et større antall personer” skal forstås tilsvarende som i strpl. § 216 c annet ledd første punktum (kommunikasjonskontroll).

inn i leiligheten og deretter låse seg ut igjen, uten nøkler, og uten å etterlate noen form for spor. Det kan være nok at man har glemt å lukke en dør inne i leiligheten, flyttet litt på et par sko eller en veske, så vil objektet kunne bli mistenksom. Når det gjelder andre steder hvor utstyr kunne tenkes plassert, slik som for eksempel et klubblokale til en MC-klubb som Hells Angels, Bandidos eller Outlaws, er det ikke trolig at dette ville la seg gjennomføre ved å bryte seg inn. Klubbenes interne sikkerhetstiltak vil antagelig gjøre dette nærmest umulig. Politiet vil i slike tilfeller være tvunget til å finne alternative løsninger for å kunne avlytte.

Det fremkommer i sjette ledd at reglene for kommunikasjonskontroll i strpl. §§ 216 d til 216 k skal gjelde tilsvarende for romavlytting, med unntak av bestemmelsen i strpl. § 216 f om at kommunikasjonskontroll kan gis for 4 uker om gangen. Adgang til romavlytting kan kun gis for 2 uker om gangen, jf. strpl. § 216 m sjette ledd. 2 uker var tidligere maksimumsperioden også for telefonavlytting, men denne ble forlenget til 4 uker ved lovendring av 7. juni 1985. Endringen fant sted fordi det viste seg at det i svært få tilfeller var tilstrekkelig med en avlyttingsperiode på bare 2 uker.⁸⁷ Bakgrunnen for at lovgiver ved romavlytting igjen har valgt 2 uker skyldes at romavlytting presumptivt vil virke mer integritetskrenkende enn kommunikasjonskontroll og dette taler for at retten oftere bør prøve om vilkårene fortsatt foreligger.⁸⁸ Bestemmelsen øker hyppigheten av domstolenes kontroll med bruken av ordningen. Fristen regnes fra kontrollens faktiske start, da det vil gi politiet mulighet til å begjære kjennelse for romavlytting i forkant av avlyttingsperioden.

3.6.2 Kompetansebestemmelser

Det er retten som ved kjennelse kan gi politiet tillatelse til å foreta hemmelig romavlytting. Som nevnt over gis det i strpl. § 216 m sjette ledd en generell henvisning til bestemmelsene i strpl. kap 16 a, §§ 216 d til 216 k. Disse reglene skal gjelde tilsvarende.

---

⁸⁷ Ot.prp. nr. 15 (1978-79) side 5 og Ot.prp. nr. 60 (1984-85) side 14-15.

⁸⁸ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 102

En sak om romavlytting skal ”bringes inn for tingretten på det sted hvor det mest praktisk kan skje”, jf. strpl. § 216 e første ledd. Dette betyr at alle tingretter som utgangspunkt er kompetente, men vurderingstema blir hvor det er mest praktisk at begjæringen behandles. Jeg antar at spørsmålet vil kunne oppstå der hvor en person for eksempel er under etterforsking i et politidistrikt hvor en handling er begått, men hvor han bor et annet sted i landet. Vil det da være mest praktisk for politiet å benytte tingretten der personen bor eller der handlingen ble foretatt? I de tilfeller hvor det kun er det enkelte politidistrikt som deltar i etterforskingen, uten bistand fra annet politidistrikt eller fra for eksempel Nye Kripes⁸⁹, fremstår det som mest praktisk at tingretten på gjerningsstedet eller hovedbasen til politidistriktet benyttes. På den måten unngår man at politiet må reise til en annen kant av landet for å kunne få kjennelse.

I følge strpl. § 216 d kan ordre fra påtalemyndigheten tre istedenfor kjennelse fra retten i tilfeller hvor det er stor fare for at etterforskingen vil lide. I disse tilfellene er det som utgangspunkt politimester eventuelt visepolitimester som har kompetanse, jf. § 216 d annet ledd. Ved fravær kan fast stedfortreder ta avgjørelsen. Beslutningen fra påtalemyndigheten skal snarest mulig, og innen 24 timer fremlegges for retten for godkjennelse. Fristen settes til retten åpner igjen dersom fristen ender på et tidspunkt utenom kontortid. Det kreves ikke at også rettens avgjørelse foreligger innen fristens utløp. Det er viktig å huske på at det er et krav om stor fare for at etterforskingen vil lide dersom metoden ikke iverksettes. Politiet kan med andre ord ikke fritt velge denne løsningen fordi det vil kunne lette etterforskingen. Det må ligge et visst krav til sannsynlighet for at etterforskingen faktisk vil kunne lide. *Bestemmelsen vil først og fremst være aktuell i tilfeller hvor man antar at en avlytting vil avdekke viktige opplysninger før det er mulig å få en kjennelse fra retten.*⁹⁰ Tilfeller hvor dette vil bli aktualisert er for eksempel der hvor politiet kort tid i forveien har mottatt informasjon om et møte mellom bestemte personer og hvor det er grunn til å tro at betydningsfulle opplysninger i en konkret sak vil fremkomme. Informasjon vil kunne gå

---

⁸⁹ Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 40 (1991-92) side 41

tapt dersom det i slike situasjoner ikke handles raskt.. Problemet vil særlig oppstå der behovet gjør seg gjeldende på lørdager, søndager eller andre helligdager.⁹¹

I de tilfeller der politiet har benyttet seg av adgangen gitt i strpl. § 216 d skal grunnen til dette opplyses overfor retten. Retten skal deretter vurdere om vilkårene kan anses oppfylt. Denne vurdering skal fremgå av rettsboken. Det kan tenkes at retten konkluderer med at vilkårene for at påtalemyndighetene selv fattet beslutning om romavlytting ikke var tilstede, men allikevel anser vilkårene for avlytting for oppfylt, slik at avlyttingen kan fortsette. Dersom retten derimot finner at vilkårene for avlytting ikke kan anses oppfylt antar jeg at inngrepet straks må opphøre. Spørsmålet vil da bli i hvilken grad politiet kan benytte seg av de opplysninger som måtte ha fremkommet under den ulovlige avlyttingen. Slik jeg ser det vil dette som utgangspunkt være opplysninger ervervet på ulovlig vis som således ikke kan brukes som bevis. Andre vurderinger vil kunne komme inn dersom det for eksempel har kommet frem opplysninger som kan bidra til å avverge en alvorlig straffbar handling.

Tillatelse til romavlytting gis ved kjennelse. Kjennelser kan påkjæres, jf. strprl § 377. Med dette gis politiet adgang til å få spørsmålet prøvd av en høyere rettsinstans der hvor de ikke har fått rettens medhold i første instans. I tilfeller hvor denne adgangen benyttes vil det være av betydning for påtalemyndigheten at kjæremålet gis oppsettende virkning, noe som ikke er hovedregelen etter strpl. § 382. Oppsettende virkning vil være praktisk ved romavlytting på samme måte som i fengslingssaker. I tilfeller der siktede løslates og hvor påtalemyndigheten påkjærer avgjørelsen gis det normalt oppsettende virkning.⁹² Formålet med fengsling vil ofte være å hindre siktede i å forsøk å rømme for å unndra seg strafforfølgning. Lignende hensyn vil gjøre seg gjeldende i romavlyttingssaker. Formålet ved å iverksette avlyttingen etter hastekompetansen er å forhindre at viktig informasjon vedrørende et straffbart forhold går tapt. Dersom oppsettende virkning ikke gis vil det kunne oppstå en situasjon der påtalemyndigheten får medhold i sitt kjæremål, men hvor

---

⁹¹ Ot.prp. nr. 10 (1976-77) side 6

⁹² Bjerke og Keiserud side 1206.

informasjonen er gått tapt på grunn av at inngrepet ikke kunne fortsette frem til kjæremålet var avgjort.

3.7 Romavlytting i avvergende øyemed

Ved lov av 17. juni 2005 nr. 87 fikk straffeprosessloven et nytt kapittel 17 b om bruk av tvangsmidler for å avverge alvorlig kriminalitet under etterforsking. Ved avvergende virksomhet menes situasjoner hvor politiet befinner seg tidsmessig nært opp til utførelsen av handlingen og hvor formålet er å forhindre at en kriminell handling finner sted.

3.7.1 Materielle vilkår for det alminnelige politi

Strpl. § 222 d første ledd lyder :

” Retten kan ved kjennelse gi politiet tillatelse til som ledd i etterforsking å nytte tvangsmidler som nevnt i kapittel 15, 15 a, 16, 16 a og 16 b når det er rimelig grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av

- a) straffeloven § 147 a første eller annet ledd,*
- b) straffeloven §§ 233, 268 annet ledd jf. 267 eller 162 tredje ledd, jf. Straffeloven § 60 a, eller*
- c) straffeloven § 233, jf. straffeloven § 132 a. ”*

Denne nye bestemmelsen åpner for bruk av blant annet romavlytting. Det er viktig å merke seg at denne adgangen gis til bruk av tvangsmidler som et *”ledd i etterforskingen”*.

Etterforskningsbegrepet er gjort rede for i kapittel 2. Henvisningen til *”etterforsking”* kobler adgangen til bruk av tvangsmidler i slike tilfeller opp mot kravet til rimelig grunn i strpl. § 224 om etterforsking. I uttrykket *”rimelig grunn til å tro”* i strpl. § 222 d første ledd ligger samme rettslige standard som i *”rimelig grunn til å undersøke”* i strpl. § 224. Se redegjørelse i pkt. 2.3.

For at politiet skal kunne benytte denne nye adgangen gitt gjennom strpl. § 222 d må det foreligge rimelig grunn til å tro at noen kommer til å begå nærmere angitte straffbare handlinger. Handlingene i bestemmelsens første ledd bokstav a-c er tilsvarende som i strpl.

§ 216 m første ledd a-c. Det fremgår av fremstillingen av strpl. § 216 m hvilke handlinger dette dreier seg om og bakgrunnen for at nettopp disse handlingene er valgt.

3.7.2 Materielle vilkår for PST

Det fremgår av strpl. § 222 d andre ledd at PST kan gis tilsvarende tillatelse til bruk av tvangsmidler når det er grunn til å tro at en person vil begå en handling som nevnt i bokstav a-d. For å romavlytte begrenses adgangen til handlinger nevnt i strpl. § 222 d tredje ledd siste punktum:

”PST kan bare gis tillatelse til å romavlytte, jf. § 216 m, når det er grunn til å tro at noen kommer til å begå en handling som rammes av straffeloven §§ 90, 91, 91 a, 147 a, 152 a eller 153 a.”

Grunn til å tro er et krav til mistanke som må anses lavere enn skjellig grunn, jf. strpl. § 216 m. Antagelig også lavere enn rimelig grunn, jf. strpl. § 222 d første ledd.

Mistankekravet ”grunn til å tro” i strpl. § 222 d skal forstås på samme måte som i § 222 a (besøksforbud).⁹³ Om forståelsen av uttrykket ”grunn til å tro” i strpl. § 222 a er det gjort gjeldende at noe i det konkrete saksforholdet må gi grunn til å tro at den forbudet skal rette seg mot, ellers vil begå en av de aktuelle handlingene. En teoretisk mulighet er ikke ansett som nok.⁹⁴ For at det skal kunne konkluderes med at det foreligger grunn til å tro bør det foreligge objektive holdepunkter som vitneforklaringer, dokumenter eller andre bevis.⁹⁵

Det kreves ikke sannsynlighetsovervekt, men det må foreligge en nærliggende og reell risiko, jf. Rt. 1998 side 1638. Nevnte risiko bør antagelig vurderes på bakgrunn av tidligere handlinger eller annet som kan tyde på at det er fare for at en bestemt type overtredelse vil kunne finne sted. Dette er tilsvarende som for ”rimelig grunn”. Koblingen mot ”rimelig grunn” i strpl. § 224 første ledd fremheves av Justiskomiteen i Innst.O. nr. 113 (2004-2005) side 40. Det anføres at uttrykket er en velkjent standard for norske domstoler og at strpl. §

---

⁹³ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 148

⁹⁴ Ot. prp. nr. 109 (2001-2002) side 44

⁹⁵ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 148

224 første ledd er klart definert gjennom praksis. Denne forståelsen vil etter flertallet i komiteens syn gi veiledning også for forståelsen av ”grunn til”. Lovgiver har i strpl. § 222 d gått bort fra det tradisjonelle mistankekravet i strpl.; ”skjellig grunn”. Er en slik senking av mistankekravet en trussel mot rettssikkerheten? I forarbeidene er mistankekravet og kriminalitetskravet viktige momenter. Høy standard for både mistankekravet og kriminalitetskravet gjør faren for vilkårlige og urettmessige inngrep mindre. Trolig vil ikke den senking av mistankekravet vi ser her automatisk medføre rettssikkerhetsmessige betenknninger begrunnet i at det foreligger et relativt strengt kriminalitetskrav. Kriminalitetskrav rettet mot utvalgte handlinger er valgt med ønske om å i minst mulig grad ramme personer som ikke har gjort seg fortjent til det.⁹⁶ Rettssikkerheten skal også ivaretas av den eksterne kontrollen, som vil bli behandlet nedenfor.

Romavlytting tillates kun overfor de mest alvorlige handlinger rettet mot blant annet rikets sikkerhet, terrorhandling og spredning av masseødelegglesesvåpen. Dette er handlinger som, dersom de blir utført, i mange tilfeller vil kunne få store konsekvenser for en vid krets av mennesker. Skadeomfanget ved en eventuell gjennomføring av disse overtredelsene er en av årsakene til at nettopp disse er valgt ut.

3.7.3 Felles materielle vilkår

Både i bestemmelsens første ledd, for det alminnelige politi, og annet ledd, for PST, er det avgjørende om noen ”kommer til å begå” en slik handling som nevnes i første ledd bokstav a-c eller i andre ledd bokstav a-d. Det må foreligge et fullbyrdesforsett.

Forberedelseshandlinger må være foretatt. Grensene her er drøftet over.

Det er ikke avgjørende om overtrederen kan straffes. Formålet med reglene er å få avverget et straffbart forhold, da dette i visse tilfeller må anses viktigere enn å få noen domfelt for overtredelsen. Dersom noen vil bombe Oslo Sentralstasjon som en terrorhandling eller under et ran vil sprengte et bankhvelv i et lokale der det befinner seg mennesker, er det av stor betydning å få avverget dette med tanke på de følger slike typer handlinger vil få for allmennheten.

---

⁹⁶ Ot.prp. nr. 60 side 66

Inngrepet må gi ”opplysninger av vesentlig betydning for å kunne avverge handlingen og at avvergingen ellers i vesentlig grad vil bli vanskeligjort”, jf. § 222 d tredje ledd.

Formuleringen angir samme grunnlag for forholdsmessighetsvurdering som i § 216 m tredje ledd. Se drøftelse over.

3.7.4 Kompetansebestemmelser

Reglene om kompetanse er i stor utstrekning tilsvarende som ved romavlytting etter strpl. § 216 m, jf. strpl. § 216 d. Se redegjørelse over.

I motsetning til i strpl. § 216 d, fremgår det av strpl. § 222 d fjerde ledd annet punktum at beslutningen fattet av påtalemyndigheten, såvidt mulig, skal være skriftlig og opplyse hva saken gjelder og om formålet med bruken av tvangsmiddelet. Fjerde punktum gjør gjeldende at en eventuell muntlig beslutning snarest skal nedtegnes. Det kan være vanskelig å se hvorfor det stilles krav om skriftlighet ved bruk av hastekompetansen etter § 222 d, når dette ikke kreves etter § 216 d. Notoritetsbehovet vil antagelig være like stort ved beslutninger truffet etter § 216 d. I tilfeller der formålet er å avverge en straffbar handling vil det trolig kunne være et enda sterkere tidspress enn ved beslutninger truffet der formålet er å tilegne seg opplysninger av viktighet for å kunne oppklare en sak.

Det fremgår av § 222 d femte ledd at bestemmelsene i kapittel 15, 15 a, 16, 16 a og 16 b gjelder tilsvarende så langt de passer.

3.8 Romavlytting i forebyggende øyemed

Ved å gi PST adgang til romavlytting i forebyggende øyemed har man åpnet for en adgang til bruk av inngripende tvangsmidler på et område som ikke kontrolleres av påtalemyndigheten. Tradisjonelt har påtalemyndigheten, med riksadvokaten som øverste instans, hatt ansvar for etterforsking, mens Justisdepartementet og Politidirektoratet har hatt ansvar for det forebyggende arbeid. Ved en slik utvidelse av adgang til bruk av tvangsmidler kan det sies at etterforskningsbegrepet utvides på en slik måte at det som kalles forebyggende arbeid nå innholder elementer av etterforsking og derav bruk av det

som primært kalles etterforsningsmetoder. PST forholder seg direkte til Justisdepartementet og på denne måte ”mister” riksadvokaten ansvar og kontroll med en del av den bruk av tvangsmidler som finner sted, samtidig som departementet overtar dette ansvaret. Ved en slik endring i strukturen rokker man også ved den del ved vår forfatning som holder påtalemyndigheten uavhengig av det politiske liv.

3.8.1 Vilkår for romavlytting i forebyggende øyemed

PSTs nye hjemmel for adgang til romavlytting i forebyggende øyemed er, i motsetning til det alminnelige politi sin hjemmel under etterforskning, plassert i politiloven. Med hjemmel i politiloven § 17 d første ledd gis PST adgang til å benytte nærmere angitte tvangsmidler, herunder romavlytting, i sin forebyggende virksomhet.

For at retten ved kjennelse skal kunne gi PST tillatelse til bruk av tvangsmidler som nevnt i strpl. § 200 a, 202 a, 202 c, 208 a, 210 a, 211, 212, 216 a, 216 b eller 216 m må det foreligge ”...grunn til å undersøke om noen forbereder en handling som rammes av

- a) straffeloven § 147 a,
- b) straffeloven §§ 90, 91, 91,a eller
- c) straffeloven §§ 222, 223, 227, 229, 231 eller 233 og som retter seg mot medlemmer av Kongehuset, Stortinget, regjeringen, Høyesterett eller representanter for tilsvarende organer i andre stater.”, jf. pl. § 17 d første ledd.

På bakgrunn av at bestemmelsen retter seg mot tilgang til metoder i det forebyggende spor er det ikke krav om at det er begått eller forsøkt begått noen straffbar handling. Det er forberedelseshandlingene som rammes. Grensen mellom forberedelseshandlinger og handling/forsøk på handling er drøftet over.

Det antas at uttrykket ”grunn til å undersøke” i pl. § 17 d første ledd inneholder samme rettslige standard som ”grunn til å tro” i strpl. § 222 d andre ledd. Se drøftelse over.

I vurderingen av hvilke handlingene som kan medføre bruk av tvangsmidler i forebyggende øyemed er det lagt vekt på at det skal dreie seg om kun de mest alvorlige straffbare

handlinger under PSTs ansvarsområde.⁹⁷ Et strengt kriminalitetskrav er tilsvarende som i strpl. §§ 216 m og 222 d, men hensynene til rettssikkerhet og personvern kan sies å gjøre seg ekstra gjeldende ved inngrep i det forebyggende spor sammenlignet med under etterforskning.

Betydningen av og behovet for inngrepet i pl. § 17 d andre ledd angir hovedsaklig de samme kriterier som i de øvrige bestemmelsene om romavlytting i strpl. §§ 216 m og 222 d. En forskjell er at forholdsmessighetsvurderingen nevnes eksplisitt i bestemmelsen, jf. pl. § 17 d andre ledd første punktum: *”Tillatelse kan bare gis dersom (...) inngrepet etter sakens art og forholdene ellers ikke fremstår som uforholdsmessig”*. Denne løsningen skyldes antagelig at man i politiloven ikke på samme måte som i straffeprosessloven har et generelt formulert forholdsmessighetsprinsipp i § 170 a som skal legges til grunn ved all bruk av tvangsmidler. Lovgiver har derfor valgt å få frem prinsippet direkte i bestemmelsen.

For bruk av blant annet romavlytting må det foreligge særlige grunner. Med særlige grunner menes spesielle omstendigheter som gjør bruken forsvarlig.

3.8.2 Kompetansebestemmelser

Som ved begjæring om tillatelse til romavlytting under etterforskning skal kjennelse treffes av retten. Det er retten som skal avgjøre om vilkårene for bruk av romavlytting er oppfylt, jf. pl. § 17 d. Dersom den ikke kan se at det foreligger tilstrekkelige holdepunkter til å kunne gi medhold må retten forkaste begjæringen. Domstolskontroll ved bruk av tvangsmidler er viktig og ved bruk av en så inngripende metode som romavlytting, vil rettens oppgave bli spesielt viktig. Ved et såvidt lavt grunnvilkår som grunn til å undersøke vil faren for urettmessig overvåking øke. For å ivareta individets rettssikkerhet vil det kunne stilles større krav til rettens evne til å vurdere den informasjon PST fremlegger. Kravet om grunn til å undersøke vil være proporsjonalt med handlingens art slik forholdsmessighetsprinsippet gjør seg gjeldende på straffeprosessens område.

---

⁹⁷ Ot.prp. nr. 60. (2004-2005) side 129

Etter samme system som i straffeprosessloven gis det etter pl. § 17 d tredje ledd hastekompetanse til PST-sjefen eller den assisterende sjefen der vilkårene for dette måtte foreligge. Det er imidlertid gjort unntak for regelen om hastekompetanse i saker vedrørende romavlytting og jeg vil derfor ikke gå nærmere inn på adgangen.

3.9 Bruken av innhentet informasjonen.

3.9.1 Taushetsplikt

Politiet har en yrkesmessig taushetsplikt som fremgår av politiloven § 24. Pl. § 24 henviser til andre gjeldende lovregler vedrørende taushetsplikten samtidig som den i fjerde ledd kommer med visse modifikasjoner av disse. Ved romavlytting følger det av strpl. § 216 m sjette ledd at reglene om taushetsplikt skal være tilsvarende som ved reglene i strpl. § 216 i for kommunikasjonskontroll. Hovedregelen i strpl. § 216 i, er at politiet har taushetsplikt med hensyn til om det er begjært eller besluttet kommunikasjonskontroll og hvilke opplysninger som fremkommer under en kommunikasjonskontroll. Taushetsplikten gjelder også for andre opplysninger av betydning for etterforskningen som de blir kjent med i forbindelse med kontrollen (nå også romavlyttingen) eller saken.

Taushetsplikten skal sikre personvern hensynene som gjør seg gjeldende ved avlytting. Dette gjelder både hensynet til den som beslutningen retter seg mot og utenforstående. Ingen av de som avlyttes skal få sine meninger og oppfatninger spredt utover. Ved romavlytting vil politiet i enda større grad enn ved kommunikasjonskontroll kunne avlytte samtaler som er saken uvedkommende og det er viktig at man behandler denne informasjonen korrekt.

Unntak fra denne taushetsplikten finnes i strpl. § 216 i første ledd tredje punktum bokstav a-e. Det fremgår her at opplysningene kan brukes:

- a) som ledd i etterforskning av straffbart forhold, herunder i avhør av de mistenkte,*

- b) som bevis for straffbart forhold som kan begrunne den form for kommunikasjonskontroll som opplysningene stammer fra,*
- c) for å forebygge at noen blir uskyldig straffet,*
- d) for å avverge en straffbar handling som kan medføre frihetsstraff, eller*
- e) for å gi opplysninger til kontrollutvalget.*

Bokstav a gir anvisning på unntak fra taushetsplikten på etterforsningsstadiet. Formålet er å hjelpe etterforskingen. Dette kan gjøres ved å for eksempel konfrontere de mistenkte med opplysninger som er fremkommet ved bruken av avlyttingen. Det er viktig å merke seg at det kun gjøres unntak overfor de mistenkte.

Under hovedforhandling gir bokstav b adgang til å benytte opplysningene som bevis i straffesak. Frem til 2000 var ikke dette tillatt i saker vedrørende kommunikasjonskontroll, men forbudet ble opphevet da det ble ansett for å være i strid med prinsippene om kontradiksjon og fri bevisførsel. Unntaket gir adgang til å bruke opplysningene som bevis i den konkrete saken som ga grunnlaget for avlyttingen. Opplysningene kan også brukes som bevis for andre straffbare forhold, men det er et krav at det straffbare forhold i seg selv kunne dannet grunnlag for avlyttingen. Dette er en adgang som kan omgås der det har funnet sted en forening av saker. Tiltalte kan frikjennes for forholdet som dannet grunnlag for avlyttingen, men kan dømmes for andre mindre forhold, som ikke oppfyller vilkårene for avlytting, ved hjelp av avspilt avlyttingsmateriale.⁹⁸

Gjennom reglene og rettspraksisen rundt kommunikasjonskontroll er visse spørsmål med overføringsverdi til romavlytting avklart. Jeg nevner kort forholdet rundt avlytting foretatt i utlandet. Det er klart at informasjon fremkommet ved avlytting foretatt i utlandet kan benyttes her i landet såfremt en tilsvarende avlytting lovlig kunne funnet sted her i landet. I tilfeller der slik avlytting ikke kan finne sted i Norge skyldes dette at handlingen ikke faller inn under angitt kriminalitetskrav eller, ved kommunikasjonskontroll, at strafferammen er

---

⁹⁸ John Christian Elden "Ytring" Tidsskrift for strafferett nr. 2 2005 side 15

for lav. Rettstilstanden i slike saker var før 2002 uavklart. Ved kjennelse av 20.desember 2002 slo Høyesteretts kjæremålsutvalg fast at man som utgangspunkt har fri bevisførsel i Norge og at unntak fra dette prinsipp krever særskilt hjemmel.

Med grunnlag i bokstav c kan opplysninger brukes for å forebygge at noen blir uskyldig straffet. Bestemmelsen kom inn ved lovendring nr. 82/1999, men var tidligere regnet som et grunnleggende prinsipp. ”*Forebygge at noen uskyldig blir straffet*” skal forstås som tilsvarende formulering i strpl. § 119 tredje ledd.⁹⁹

Ifølge bokstav d kan opplysninger brukes for å avverge en straffbar handling. Det er et vilkår at den straffbare handling kan medføre frihetsstraff, noe som tilsier at det må være handling av en viss alvorlighet.

Som et siste unntak i bokstav e kan nevnes at opplysninger kan gis til kontrollutvalget. Kontrollutvalget vil bli behandlet nærmere under.

3.9.2 Overskuddsinformasjon

Med overskuddsinformasjon menes de opplysninger som fremkommer under avlyttingen, men som ikke har betydning for det eller de forhold som ga grunnlag for avlyttingen. Man sikter primært til opplysninger om andre lovbrudd, men det er en kjensgjerning at man også vil kunne få for eksempel svært sensitive opplysninger om noens privatliv.

Overskuddsinformasjonen er en konsekvens av at det overvåkes og det er behov for strenge retningslinjer for bruk og oppbevaring av slik informasjon. Informasjonen man får tilgang til kan omhandle den eller de som avlyttes, men også andre kan på bakgrunn av det som fremkommer komme i politiets søkelys. Ved romavlytting vil samtaler, som føres ”ansikt til ansikt”, kunne få et noe mer personlig og intimt preg enn ved samtaler over internett eller gjennom telefon. Ved å avlytte et rom eller et helt hus vil politiet også lett kunne avlytte personer som i utgangspunktet ikke var objekt for avlyttingen. Dette vil kunne

---

⁹⁹ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) side 161

medføre at summen av overskuddsinformasjon blir større ved romavlytting enn ved alminnelig kommunikasjonskontroll.

Overskuddsinformasjon kan ha betydning for etterforskingen av andre straffbare handlinger eller bare være av generell interesse for politiet eller annen offentlig myndighet

3.9.3 Etterfølgende behandling av informasjon

Det følger av strpl. § 216 g at alle irrelevante opptak eller notater som er gjort under kommunikasjonskontrollen, snarest mulig skal tilintetgjøres. Unntak gjøres der opplysningene er av betydning for forebyggelsen eller etterforskingen av straffbare forhold, eller gjelder uttalelser som retten etter reglene i §§ 117 til 120 og 122 ikke vil kunne kreve vedkommendes vitneforklaring om, med mindre vedkommende mistenkes for en straffbar handling som kunne gitt selvstendig grunnlag for kontrollen.

Samtaler eller annen kommunikasjon som avlyttes, kan lagres på forsvarlig og hensiktsmessig måte, jf. kommunikasjonskontrollforskriften § 8.¹⁰⁰

3.10 Mistenktes stilling

3.10.1 Status som mistenkt

En mistenkt får ikke automatisk stilling som siktet i saker hvor det iverksettes romavlytting. *”Er det besluttet utsatt underretning om et tvangsmiddel, inntreer stillingen som siktet først når underretning gis”*, jf. strpl. § 82 tredje ledd annet punktum

3.10.2 Kontradiksjon. Retten til forsvar.

Romavlytting er en såkalt hemmelig metode. *”Avgjørelsen treffes uten at den mistenkte eller den som avgjørelsen ellers rammer, gis adgang til å uttale seg, og kjennelsen blir ikke meddelt dem.”*, jf. strpl. § 216 e andre ledd. En slik bestemmelse er nødvendig for at avlyttingen skal kunne oppnå sitt formål. På den annen side gjør den store inngrep i den mistenktes rettigheter og muligheter til å forsvare seg. For å sikre kontradiksjon ved

---

¹⁰⁰ Forskrift om kommunikasjonskontroll av 31. mars 1995

avgjørelsen om adgang til å igangsette romavlytting blir det etter reglen i strprl. § 100 a oppnevnt såkalt ”skygge-forsvarer”. Strprl. § 100 a ble tilføyd ved lov av 3. desember 1999 på bakgrunn av dansk modell.

Det fremgår av bestemmelsens første ledd at det straks skal oppnevnes offentlig advokat for den mistenkte når retten behandler en sak etter blant annet strpl. § 216 m. Dette gjelder også der hvor mistenkte allerede har forsvarer. Forsvareren har som oppgave å sikre at den avgjørelsen retter seg mot får sine interesser ivaretatt på en rettferdig måte. Disse advokatene har en vanskelig oppgave da de ikke kan ta kontakt med sin klient, men kun må basere sitt forsvar på de opplysninger som blir fremlagt av påtalemyndigheten. Foreligger det skjellig grunn til mistanke? Vil en avlytting være av vesentlig betydning? Det må forutsettes på denne bakgrunn at forsvareren er spesielt aktiv og spørrende.¹⁰¹ For å sikre en grundig domstolsbehandling er det viktig med et topartsforhold.

Den oppnevnte forsvarer har taushetsplikt. Taushetsplikten gjelder også overfor klienten, jf. strpl. § 100 a tredje ledd. Ved at forsvareren ikke kan varsle sin klient kan det tenkes at rettssikkerheten ikke ivaretas i samme grad som man skulle ønske. Ved ikke å kunne snakke med sin klient stilles det store krav til advokatens evne til å se saksforholdet og kunne prosedere. Politiet velger selv hva de vil legge frem av bevis og kan på den måte ”skrive et påstått faktum som tilfredstiller kravet til skjellig grunn”.¹⁰² Det kan på denne bakgrunn hevdes at ordningen gir en form for falsk trygghet. Det er ønskelig at samme forsvarer benyttes også ved en eventuell forlengelse av bruken av tvangsmiddelet. På denne måten søkes det å unngå spredning av taushetsbelagte opplysninger.¹⁰³

I visse tilfeller kan en forsvarer oppnevnt på bakgrunn av strpl. § 100 a erverve opplysninger om sin klient gjennom prosessen forut for hovedforhandling i en eventuell

---

¹⁰¹ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) side 144

¹⁰² John Chr. Elden ”Ytring” Tidsskrift for strafferett nr. 2 2005

¹⁰³ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) side 145

straffesak, som kan gjøre det vanskelig å fortsette som forsvarer. Retten kan i slike tilfeller beslutte at advokaten ikke kan opptre som forsvarer senere i saken.

3.10.3 Rett til innsyn

Redegjørelsen gjelder kun for innsyn på etterforsningsstadiet. Strpl. § 242 hjemler adgangen til dokumentinnsyn under etterforskning. Det fremgår ingen særregler om romavlytting på samme måte som for kommunikasjonskontroll av bestemmelsen, men jeg legger til grunn at den praksis som er etablert rundt innsyn ved kommunikasjonskontroll i stor utstrekning er overførbar til saker om romavlytting.

Mistenkte og hans forsvarer skal etter strpl. § 242 på

”... begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter såfremt det kan skje uten skade eller fare for etterforskningens øyemed eller for tredjemann. Innsyn i opptak, notater og andre dokumenter som inneholder opplysninger fra kommunikasjonskontroll etter kapittel 16 a, kan også nektes dersom innsyn kan skade etterforskningen av andre saker. Offentlig forsvarer kan ikke nektes adgang til dokumenter som fremlegges eller har vært fremlagt i rettsmøte, unntatt rettsmøte som holdes for å avsi kjennelse etter tredje ledd. Disse regler gjelder likevel ikke dokumenter som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat.”

Bestemmelsen gir rett til innsyn i dokumenter både under den utenrettslige etterforskningen og i dokumenter som fremlegges under rettsmøte. Hva som er sakens dokumenter fremgår i hovedsak av dokumentfortegnelsen i straffesaken. Spaningsrapporter og avlyttinger vil normalt ikke bli ført opp her. Tidligere ble det ikke gitt innsynsrett i de lydbånd og rapporter som ikke var ment som bevis i saken, så lenge informasjonen som fremkom ikke var av betydning for sakens opplysning. I Rt. 1991 side 1142 ble det slått fast at innsynsretten ihvertfall må gjelde de dokumenter som ikke kan nektes ført som bevis under

hovedforhandling, jf. strpl. § 292. Retten begrenses da ikke av at innsynet kan skade etterforskningen i andre saker¹⁰⁴, jf. strpl. § 242 første ledd annet punktum.

Innsyn i i opptak, notater og andre dokumenter som inneholder opplysninger fra kommunikasjonskontroll er i utgangspunktet omfattet av innsynsretten. Begrensning i denne retten fremgår av fremgår av strpl. § 242 første og annet punktum. Dokumentinnsyn kan bare finne sted der det kan skje uten skade eller fare for etterforskningen eller tredjemann eller, særskilt for saker om kommunikasjonskontroll, der den ikke kan skade etterforskning i andre saker. Opplysningene kan allikevel gjøres kjent for forsvarer på det vilkår at opplysningene ikke meddeles siktede. Unntak for de nevnte begrensninger kan gjøres overfor mistenkte offentlige forsvarer¹⁰⁵ der dokumentet har vært fremlagt i rettsmøte, jf. bestemmelsens første ledd tredje punktum.

Retten til innsyn er et utslag av det kontradiktoriske prinsipp og prinsippet om prosessuell likestilling, jf. EMK art. 6. Disse rettigheten gjør seg gjeldende under hele saksgangen, ikke bare under domstolsbehandlingen..

3.10.4 Underretning om metodebruken i etterkant

Den som avgjørelsen om romavlytting retter seg mot gis ikke adgang til å uttale seg og blir heller ikke meddelt kjennelsen, jf. strpl. § 216 e. Utbytte av en avlytting er avhengig av en slik hemmeligholdelse. Spørsmålet som således reises er om og eventuelt når en person skal gis underretning om bruken av tvangsmiddelet.

Hovedregelen om opplysning om bruk av romavlytting eller annen form for kommunikasjonskontroll finnes i strpl. § 216 j. Det fremgår av denne at enhver som fremmer begjæring skal gis underretning om hvorvidt han/hun har vært undergitt et slikt tvangsmiddel. Det er gjort unntak for overtredelser av strl. kap. 8 eller 9 (spionsaker), da det er vurdert slik at selv en begrenset rett til innsyn kan være skadelig i slike saker.

---

¹⁰⁴ Bjerke og Keiserud side 873

¹⁰⁵ Strpl. §§ 100-102

Underretning kan gis tidligst ett år etter at kontrollen er avsluttet, jf. strpl. § 216 j andre ledd. Ved kjennelse kan det bestemmes at underretning skal unnlates eller utsettes dersom underretning vil være til skade for etterforskningen eller andre forhold taler for slik unnlattelse eller utsettelse. Andre forhold kan gjelde tidligere domfelte som fortsatt er aktive i et kriminelt miljø der dette ikke skjer på et helt generelt plan.¹⁰⁶ Det antas å gjelde også der underretning kan medføre fare for noen. Den enkeltes krav på underretning bør veies opp mot politiets behov for hemmeligholdelse av metodebruk og verdien av informasjonen.

3.11 Kontrollfunksjoner

3.11.1 Domstolskontroll

Det er retten som ved kjennelse kan gi politiet adgang til bruk av romavlytting. På denne måte innehar retten en kontroll med bruken av metoden. Rettens ansvar i så måte er nærmere drøftet over.

3.11.2 Kontrollutvalget

Kontrollutvalget skal føre kontroll med politiets og påtalemyndighetens behandling av saker etter strpl. kapittel 16 a, jf. strpl. § 216 h. Bestemmelsen gjelder tilsvarende for saker etter strpl. kapittel 16 b, jf. strpl. § 216 m sjetten ledd. Bestemmelsen gjelder ikke saker som kontrolleres gjennom EOS-utvalget, se under.

Kontrollutvalgets oppgaver er nærmere definert i kommunikasjonskontrollforskriften kapittel 2. Kontrollutvalget skal kontrollere bruk av kommunikasjonskontroll og romavlytting. Bruken skal begrenses til det nødvendige og utvalget skal ha et særlig øye for den enkeltes rettssikkerhet, jf. kommunikasjonskontrollforskriften § 14.

3.11.3 EOS-utvalget - Den parlamentariske kontroll med tjenestene.

Kontrollorganet ble først opprettet i 1972 og skulle overvåke både den sivile sikkerhetstjenesten og den militære etterretning- og sikkerhetstjenesten. Den gang ble

---

¹⁰⁶ Bjerke og Keiserud side 763

utvalget utnevnt av Regjeringen. Nå fastsetter lov av 3. februar 1995, lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-loven) i § 1 at Stortinget skal utnevne et organ som skal ha kontroll med de såkalte EOS-tjenestene.

I tillegg til det rent kontrollerende formål fremgår av EOS-loven § 2 at formålet er:

- ”1. å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nytts mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene,*
- 2. å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet,*
- 3. å påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett.*

Utvalget skal iakttta hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter.

Adgang til bruk av tvangsmidler, deriblant romavlytting, i forebyggende øyemed medfører en stor utfordring for utvalget.

4 Avsluttende betraktninger

4.1 Romavlytting – noe positivt?

Viktige hensyn som rettssikkerhet og personvern er i fokus ved innføring av en så inngripende metode som romavlytting. Imidlertid finnes det også positive trekk. Et godt virkemiddel i kriminalitetsbekjempelsen er allerede nevnt. Det kan også gjøres gjeldende at fremlegging av romavlytting som bevis under hovedforhandling i enkelte tilfelle vil kunne være til hjelp for en eller flere av de tiltalte. Det er en kjent sak for politiet at det er utstrakt bruk av tvang og trusler innad i de ulike kriminelle miljøer. Romavlytting kan bevise at en eller flere av de impliserte har deltatt i den kriminelle handlingen etter at det for eksempel er fremsatt trusler om overgrep mot familiemedlemmer dersom personen ikke stiller opp.

Dette er forhold som vil kunne få betydning for straffesaksbehandlingen. Slike håndfaste bevis på den indre justis som hersker i visse kriminelle miljøer vil ikke være lett å oppdrive på annet vis.

4.2 Farene ved romavlytting – personvern og rettssikkerhet

Argument mot romavlytting har vært at inngrepet i personvernet er sterkt og at hensynet til den personlige integritet som en fundamental menneskerett blir krenket.

Etterforskningsmetoder kan krenke personvernet ved å overvåke bevegelser og gjøremål. De færreste ønsker å bli overvåket på denne måten, selv om de har ”rent mel i posen”. Alle kan tidvis befinne seg i situasjoner der det ikke er ønskelig å være under overvåking selv om det ikke begås en kriminell handling. Det er viktig å søke at personer som ikke fortjener å få politiets søkelys rettet mot seg beskyttes mot massiv avlytting og overvåking. Betyr dette at personer som har valgt et kriminelt levesett ikke har samme krav på beskyttelse mot overvåking som antatt lovlydige? Et slikt synspunkt fremmes av departementet.¹⁰⁷

Det gjøres klart at det er handlinger skal ligge til grunn for bruk av tvangsmidler og ikke holdninger.¹⁰⁸ PSTs adgang til romavlytting i forebyggende øyemed skal dermed ikke kunne medføre en ny tid hvor det overvåkes på bakgrunn av kategori, slik tidligere overvåkingstjeneste til dels gjorde fra 1945 til utpå 80-tallet.

---

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) side 66

¹⁰⁸ Innst. O. nr. 113 (2004-2005) side 40

Litteraturliste

- Andenæs, Johs. Statsforfatningen i Norge, 8. utgave. Tano Aschehoug 1998.
- Andenæs, Johs. Alminnelig strafferett, 4. utgave. Universitetsforlaget 1999.
- Andenæs, Johs. Norsk straffeprosess bind 1, 3. utgave. Universitetsforlaget 2000.
- Andenæs, Johs. Norsk straffeprosess bind 2, 3. utgave. Universitetsforlaget 2000.
- Auglend m. fl. Politirett, 2. utgave. Gyldendal 2004.
- Bjerke og Keiserud. Straffeprosessloven Kommentartutgave Bind 1 og 2. 3. utgave. Universitetsforlaget 2001.
- Helgesen, Jan E. Rettskildelære, 4. utgave. Tano Aschehoug 1997.
- Hov, Jo. Rettergang II Straffeprosess. Papinian 1999
- Opsahl, Torkel. Internasjonale menneskerettigheter – En innføring, 2. utgave. Institutt for menneskerettigheter.
- Forarbeider:
- NOU 1997:15 ”Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet”.
- NOU 2003:18 ”Rikets sikkerhet”.
- NOU 2003:21 ”Kriminalitetsbekjempelse og personvern – politiets og påtalemyndighetens behandling av opplysninger”.
- NOU 2004:6 ”Mellom effektivitet og personvern”.
- Høringsuttalelser til NOU 2004:6 ”Mellom effektivitet og personvern” fra:
- Politidirektoratet, Økokrim, Kripos, Riksadvokaten, Oslo politidistrikt og Datatilsynet.
- Ot.prp. nr. 40 (1991-92) Om lov om endringer i straffeprosessloven (telefonavlytting i narkotikasaker)
- Ot.prp. nr. 60 (2004-2005) Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet)
- Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)
- Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v (etterforskningsmetoder m v)

Innst.O.nr. 113 (2004-2005) Innstilling fra Justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven. (Romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet.)

Rundskriv:

Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 "Etterforskning"

Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2002 "Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet – 2002"

Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2004 "Saknetmeldinger – etterforskning"

Artikler og rapporter:

Andersen, Kjell. "Mistenktes rett til dokumentinnsyn på etterforskningstadiet" Lov og Rett 2000 side 26

Bratholm, Anders. "Lund-kommisjonen – konsekvenser for domstolene. Lov og Rett 1997 side 131.

Dørum, Odd Einar. "Ikke politisk overvåking" Aftenposten 20.05.2005.

Elden, John Christian. "Om personvern, avlytting og politistat" Tidsskrift for strafferett nr. 2 2005

Holme, Jørn. "Å kunne forebygge terrorhandlinger" Dagbladet 02.04.2005.

Myhrer, Tor-Geir. "Etterforskningsbegrepet" Tidsskrift for strafferett nr. 1, 2001.

Flack, Øistein. Lov og Rett 1986

Førde, Erik. "Når etterforskning blir politikk" Aftenposten 24.05.2005.

Husabø, Erling Johannes. "Pre-aktiv strafferett" Tidsskrift for strafferett nr.1, 2003.

Stanghelle, Harald. "Dørms farlige lov" Aftenposten 11.05.2005, "Mistenksomhetens pris" Aftenposten 25.05.2005.

Nasjonal trusselvurdering 2003, Politidirektoratet. (Offentlig versjon)

Prosjektet organisert kriminalitet. Politidirektoratet 2005, seksjon for analyse og forebygging. (politiet.no – aktuelt - offentlig informasjon)

Lovregister:

Straffeloven

Straffeprosessloven

Politielloven

Personopplysningsloven

Rettsavgjørelser:

Rt. 1991 side 1142

Rt. 1993 side 1302

Rt. 1994 side 951

Rt. 1997 side 708

Rt. 1998 side 1638

Kjennelse av 20.12.2002, Høyesteretts kjæremålsutvalg.